

Co-funded by
the European Union

Erasmus+

Jean Monnet
Programme

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Міжнародна конференція
**«Україна і Європа: спільність історичної
долі (ціннісний аспект)»**

в рамках реалізації міжнародного проекту Erasmus+
за напрямком Jean Monnet Module
«Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»

ТЕЗИ

International Conference
**UKRAINE and EUROPE:
common historical destiny
(value aspect)**

Jean Monnet Module EVADEM

Миколаїв – 2022

Co-funded by
the European Union

УДК 94(477+4)(043.2)

Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект) // міжнародна конференція в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2022. 62 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників міжнародної конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», присвячені історичній ретроспективі українсько-європейської взаємодії та ціннісної парадигми України і Європи.

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

© ЧНУ імені Петра Могили, 2022

Co-funded by
the European Union

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....3

Kotlyar Yu. UKRAINE AND EUROPEAN CIVILIZATION 3

Ahieieva-Karkashadze V. UKRAINE VS RUSSIAN FEDERATION:
EUROPEAN VALUES AGAINST MILITARISM AND
TOTALITARIANISM..... 5

Гаргаун Я. УКРАЇНА І ЄВРОПА: ПРИКЛАДИ ЦИКЛІЧНОСТІ
ІСТОРИЇ..... 7

Коваль Г. ЦИРК В ОДЕСІ В 1893–1894 pp. 9

Lymar M. TRANSATLANTIC PARTNERSHIP IN ASSISTING
UKRAINE AS THE DEFENDER OF EUROPEAN VALUES..... 12

Matuszak T. WSPÓLNA HISTORIA – WSPÓLNA PAMIĘĆ. KILKA
UWAG O ŹRÓDŁACH I WSPÓŁPRACY INSTYTUCJI POLSKICH I
UKRAIŃSKICH..... 15

Міронова І. ЦІННІСНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ІСТОРИЇ 17

Петрова Н. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТА ФІКСАЦІЇ СПОГАДІВ СВІДКІВ
ГОЛОДОМОРУ НА ОДЕЩИНІ..... 21

Циганенко Л., Гайдай О. ПОЛЬСЬКЕ ДВОРЯНСТВО
БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У XIX ст. 28

РОЗДІЛ 2. ЦІННІСНА ПАРАДИГМА УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ..... 32

Hubka M. ARCHIWA RODZINNE NIEPODLEGŁEJ – BUDOWANIE
PRZYSZŁOŚCI Z SZACUNKIEM DO PRZESZŁOŚCI 32

Co-funded by
the European Union

Iovcheva A. BASIC VALUES OF THE EUROPEAN UNION: WHY IT MATTERS.....	34
Калуга В. МІСЦЕ УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНИ В ЄВРОПІ З ПОЗИЦІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ: ВАРІАНТИ І ПЕРСПЕКТИВИ	36
Лізаковська С. ДЕЯКІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ	39
Лізаковські П. ЄВРОПЕЙСЬКІ І ПОЛЬСЬКІ ПРАВОВІ НОРМИ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	41
Piasta A. REORGANIZACJA PARAFII PRAWOSŁAWNEJ W PIOTRKOWIE PO ODZYSKANIU NIEPODLEGŁOŚCI PRZEZ POLSKĘ (1920–1921)	44
Reichardt D. EUROPEAN UNION BASIC VALUES: HOW TO ACHIEVE UNITY IN DIVERSITY?	46
Zietek J. NAJSTARSZE ZAKŁADY FOTOGRAFICZNE W MATERIAŁACH ŹRÓDŁOWYCH PIOTRKOWSKIEGO ARCH.	48
Підберезних І. «ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРИНЦИПІВ СТАТУТУ ООН» – ІСТОРИЧНА РЕЗОЛЮЦІЯ.....	50
Піструїл І. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ.....	53
Соловйова А. ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	56
Файчук О., Сургова С. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ 58	
Шевченко Н. НАВІЩО УНІВЕРСИТЕТАМ ГЕНДЕР?	60

Co-funded by
the European Union

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Kotlyar Yu. V.,
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
First Vice-Rector of Petro Mohyla Black Sea National University*

UKRAINE AND EUROPEAN CIVILIZATION

The territory of Ukraine was inhabited a long time ago and there are many myths and legends surrounding it. According to the well-known history of our land, people living here constantly were under the danger to be destroyed. It is no accident that the events of all world wars took and take place precisely on the territory of Ukraine. However, the Ukrainian national spirit is constantly reborn, even after devastating defeats and the loss of statehood.

The Ukrainian Shield (or Ukrainian Crystalline Massif) is a blocky uplift of the crystalline foundation of the East European Platform, which extends within Ukraine along the middle course of the Dnipro in a strip more than 1,000 km long and about 250 km wide. This is the oldest Precambrian structure, which was formed more than 3.6 billion years ago. It stretches from the northwest to the southeast in the middle part of Ukraine, from Belarus to the Sea of Azov. The strip of the Ukrainian Shield captures the following cities of Ukraine: Zhytomyr, Vinnytsia, Dnipro, Kryvvi Rih, Zaporizhzhia and stretches to Mariupol. In width, the geological structure of the Ukrainian Crystalline Shield covers the space from Khmelnytskyi to Kyiv [1].

In the historical context, the Ukrainian Crystal Shield was the shield that protected the European civilization from the eastern hordes and gave it the opportunity to develop relatively calmly:

Pechenegs. The first mention of the conflict between the state of ancient Rus and the Pechenegs is contained in the Nikon Chronicle of 867. According to it, the Kyiv princes Askold and Dir inflicted the first defeat on the Pechenegs in the same year. The final victory over the Pechenegs took

place near Kyiv in 1036 under Prince Yaroslav the Wise. In this way, Rus protected Europe from the Pechenegs for 170 years.

Torks. In 1054, a horde of Torks attacked Pereiaslav region, but was defeated by the army of Pereiaslav Prince Vsevolod Yaroslavych, and in 1060 – by the joint forces of princes Iziaslav, Vsevolod, Sviatoslav, sons of Yaroslav the Wise, and Vseslav Briachislavych.

Polovtsians. In 1061–1062, the Polovtsians (or Polovtsy) of Khan Sokal attacked the Pereiaslav principality, defeated the army of Vsevolod Yaroslavych, plundered the Pereiaslav region and returned to the steppe. It was the first incursion of the Polovtsians into Rus. In 1129, Mstislav the Great defeated the Polovtsians and drove them to the Volga and Yaik (Ural). The campaign of Prince Igor of Novhorod-Siverskyi in 1185 against the Polovtsians proved unsuccessful.

Mongol-Tatars. Rus was invaded by the Mongols in 1237–1241 after the defeat on the Kalka River in 1223. During the winter of 1237–1238, the troops of the Mongol Empire conquered the Riazan and Volodymyr-Suzdal principalities and all the northeastern lands of Kyivan Rus. In 1239, the Mongols captured Pereiaslav and Chernihiv, and in December 1240, after a siege, they stormed Kyiv and almost completely destroyed its Upper (Old) City. During the following 1241, the Galician and Volyn lands were conquered. The ruined Ukrainian lands were included in the composition of the Golden Horde, saving the countries of Europe from complete devastation.

Actually, Ukraine also saved Europe in other historical realities:

- Battle of Khotyn in 1621. 40,000 Ukrainian Cossacks and 32,000 soldiers of the Polish-Lithuanian Commonwealth, led by Petro Konashevych-Sahaidachny, defeated a 300,000-strong Turkish army that planned to conquer Europe.
- The Ukrainian rebels in 1917–1921 stopped the export of the Bolshevik World Revolution to Europe with their heroism and self-sacrifice.
- From 24 February 2022, Ukraine once again stood up to protect the entire civilized world from the latest Moscow horde [2].

Thus, for 1155 years, the Ukrainian Crystal Shield is a shield for European civilization, protecting it from destruction by the Pechenegs, Torks, Polovtsians, Mongol-Tatars, Ottomans, Bolsheviks, and the Moscow Horde.

Heads of states should remember the most important historical thesis: «*Modern European civilization exists only because it is protected by*

the Ukrainian Crystal Shield of indomitable national spirit».

Sources and Literature:

1. Геологія України. URL: https://geotop.com.ua/geologiya-ukrainy_ua.php (Date of Access: 02.10.2022).
2. Котляр Ю.В. Український кристалічний щит і Європейська цивілізація. DOI:10.13140/RG.2.2.20614.45121. URL: <http://surl.li/dlejb> (Date of Access: 02.10.2022).

Ahieieva-Karkashadze V.O.,

Ph. D. in Philology,

Senior Teacher of Department of Theory and Practice of Translation from English, Petro Mohyla Black Sea National University

UKRAINE VS RUSSIAN FEDERATION: EUROPEAN VALUES AGAINST MILITARISM AND TOTALITARIANISM

The European Union within its borders aims at promoting peace, providing well-being for its citizens, offering freedom, security and justice without internal borders, combating social exclusion and discrimination, and promoting social justice and protection. All the aims of European Union are laid out in article 3 of Lisbon Treaty, and all its values are found in European Union Charter of Fundamental Rights. European values include: human dignity, freedom, democracy, equality, human rights and rule of law. Current military aggression of the Russian Federation against Ukraine is the true violation of European values, because it violates one of the key European principles – the rule of law.

Russian military aggression against Ukraine that started in 2014 obtained its clear outlines in 2022. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (MFA) singles out the number of facts that prove that the current aggression was planned in advance. Among the facts we observe are the seizing Crimean Peninsula, and the recognition of the dissociation of the pro-Russian President of Ukraine from fulfillment of his constitutional powers in 2014 as unconstitutional coup. In fact, Crimean Peninsula was seized on 20 February 2014 and the President of Ukraine was dissociated on 22 February 2014 after his fleeing from Kyiv at the result of Revolution of Dignity. There was also the attempt of Kremlin to create the project (quasi-state) «Novorossiya» in eastern and southern parts of Ukraine in order to

destabilize the internal political state in the country. The Russian Federation constantly applied the methods of hybrid de-facto warfare against Ukraine, using such methods as propaganda based on falsifications, pressure (both economic and trade), cyber-attacks, and energy blockades. Kremlin was not aside a continuous violation of Minsk agreements, and, finally, it constantly neglected fundamental norms and principles of international law, the number of bilateral and multilateral agreements, and this fact is clearly defined by not only Ministry of Foreign Affairs of Ukraine but by the whole European Union.

Among the documents and bilateral and multilateral international agreements constantly neglected by the Russian Federation are: Minsk agreements (if to consider the situation between Kremlin and Ukraine since 2014), UN Charter (1945); Helsinki Final Act (1975); Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the UN Charter (1970); UN GA Resolution 3314 “Definition of Aggression” (1974); Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty (1965); Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States (1981); Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations (1987); Budapest Memorandum on Security Assurances related to the Ukraine’s accession to the Non-Proliferation Treaty (1994); Agreement on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation (1997); Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the Ukrainian-Russian state border (2003). Except violation of the documents and international agreements Kremlin used to inflow Russian troops and weaponry, and violated territorial integrity of neighboring countries such as Moldova and Georgia. These actions of the Russian Federation also state about its neglecting of such principles as peace (inflowing troops and weaponry) and disrespect to the international borders (Moldova, Georgia and Ukraine).

Today the Russian Federation is associated with totalitarianism and militarism. This statement is approved by Irrera D., Associate Professor, University of Catania, and Professor of Political Violence and Terrorism at the OSCE Academy. The scientist states that Europe at the result of Russia’s military aggression on Ukraine obtained a very important lesson, i.e., to reshape the format of relationships with Kremlin. She also mentions

about instability in the global system and insists that this instability cannot be endured much longer. Until today the Russian Federation played a dominant role in controlling territories from Belarus to Central Asia. This situation is not compatible with the stable order and it must be changed. This aggression also reminded European Union that energy suppliers are in the world where democracy is not the key political mode, and where the security culture is associated only with self-defense and militarism.

The current military aggression of the Russian Federation against Ukraine is the true example of struggle for independence and freedom. These principles are respected in the European Union and strictly defined legally. As it was mentioned above, this military aggression started in 2014 and continued in 2022. But Kremlin did not expect that European Union, The United States of America and neighboring to Ukraine countries would assist Ukraine in its struggle for European values.

Sources and Literature:

1. 10 facts you should know about russian military aggression against Ukraine [Electronic Resource] // Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. – 2019. – December 19. – Mode to Access: <http://surl.li/divvr>.
2. Minakov M., Irrera D., Emerson M., Sohlman M. How Europe is changed by Russia's war on Ukraine: Three experts [Electronic Resource] / M. Minakov, D. Irrera, M. Emerson, M. Sohlman // Wilson Center. – 2022. – May 6. – Mode to Access: <http://surl.li/divyg>.
3. Ukraine: The European Union, the United States, and the United Kingdom establish the Atrocity Crimes Advisory Group (ACA) for Ukraine [Electronic Resource] // European Union External Action. – 2022. – May 25. – Mode to Access: <http://surl.li/diwjtj>.

*Гаргаун Я.І.,
к.і.н., старший викладач кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили*

УКРАЇНА І ЄВРОПА: ПРИКЛАДИ ЦИКЛІЧНОСТІ ІСТОРІЇ

Історія циклічна і світ приречений зіштовхуватися не лише із масштабними загрозами природного характеру, а й загрозами, які будуть нести країни, що свідомо обирають шлях деградації та знищення, ідеології, в яких немає місця гуманності та свободі. Україна

зробила свій цивілізаційний вибір на користь демократії, пройшовши нелегкий історичний шлях. При цьому слов'янізована орда протягом декількох століть намагається змінити наш свідомий вибір. У 2022 р. ми отримали чергове підтвердження цьому: вони вкотре намагаються нас завоювати, а ми, як завжди, даємо гідну відсіч.

Натомість незалежна Україна ніколи не брала участь у збройних конфліктах на інших територіях у якості агресора, а лише захищала себе. Сьогодні вона захищає усю Європу, будучи єдиною країною у світі, яка добровільно відмовилась від ядерної зброї. Країна, що відмовилась від головної гарантії своєї безпеки, має сусіда, який живе реаліями ХХ сторіччя та вважає за норму погрожувати, порушувати, анексувати, нищити, вбивати. Як би жорстоко це не звучало, проте увесь цивілізаційний світ не відчуває цього на собі, лише тому, що існує наша країна та наші люди, з чітким відчуттям колективної власності, історичної справедливості та віри у правильність обраного шляху розвитку. Сьогодні українці віддають життя не тільки заради захисту території, а фізично захищають те, що духовно сповідує увесь цивілізований світ [1].

Наразі ми спостерігаємо перехід європейських цінностей від «глибоко стурбованих» до «рішучих», адже Європа вже неодноразово демонструвала свою «глибоку стурбованість».

1. 1917–1918 рр. Радянська влада взялась до своєї стратегії проведення референдумів. Большевицькі сили спочатку окремо проголосили Донецько-Криворізьку Радянську Республіку, Одеську Радянську Республіку, Радянську Соціалістичну Республіку Тавриди. А вже у 1919 р. об'єднали вказані території в Українську Соціалістичну Радянську Республіку, яка висловила «вільну волю» і 30 грудня 1922 р. стала співзасновницею Союзу Соціалістичних Радянських Республік (з 1936 р. – СРСР). Якби Армія УНР, Галицька Армія ЗУНР, Карпатська Січ та Українська Повстанська Армія отримали хоча б невелику частину міжнародної підтримки і військової допомоги, яку ми маємо зараз, ми мали б зовсім інший світ.

2. 1939 рік. Німеччина навіть спробувала зробити себе «жертвою»: нібито поляки перші напали і німцям довелося просто захищатися (Гляйвіцька провокація). Велика Британія та Франція, звісно ж, висловили велику стурбованість, оголосили війну Німеччині, але до 10 травня 1940 р. жодних активних дій на Західному фронті не вели.

Co-funded by
the European Union

3. 2003 рік. Європа та Україна спостерігали над незаконним російським будівництвом дамби в Керченській протоці, яка впритул наблизилася до українського острова Тузла, а також за постійним продовженням терміну базування російського Чорноморського флоту в українському Севастополі.

4. 2014 р. Європа неодноразово засуджує окупацію українського Криму [2].

На сьогодні, окрім того, що сама історія значно прихильніша до нас, ми також спостерігаємо більш рішучу Європу, яка засвоїла історичні уроки і зрозуміла, що її історична доля склалася би абсолютно іншим чином, якби не Україна.

«Зі щитом, або на ньому» – цей грецький афоризм про рішучість у боротьбі за свої цінності став основою не лише грецького, але й європейського розуміння відваги, патріотизму, громадянського обов'язку. Нині європейським щитом стала Україна. Саме щитом, який захищає від агресії Росії, а не просто буфером, який відділяє від РФ. Тому, що В. Путін не зупиниться в Україні, якщо його не зупинять в Україні. Європі поталанило – українці готові зупинити його, бути щитом, а не буфером. Але Європа має зрозуміти – щит потребує іншого ставлення: активної підтримки, а не пасивного спостереження.

Джерела та література:

1. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (дата звернення 11.10.2022).
2. Як історія повторюється: історичні паралелі. URL: <https://osvitoria.media/experience/use-povtoryuetsya-5-prykladiv-tyklichnosti-istoriyi-yaki-vrazhayut/> (дата звернення 11.10.2022).

Коваль Г. П.,
*вчитель історії та географії Новосафронівської гімназії
Новоодеської міської ради Миколаївської області*

ЦИРК В ОДЕСІ В 1893–1894 рр.

Історія розвитку людства складається із самих різних подій, процесів, явищ. Життя Одеси також завжди було багатоманітним та багатим на події. Було в ньому велике місце і для цирку. Розглянемо

деякі головні моменти в діяльності, будівництві, проблемах цирку в Одесі в 1893–1894 рр. На пароплаві Добровільного флоту «Росія» з Севастополя мав бути відправлений вантаж в останніх числах лютого 1893 р. до Одеси – цирк Сура, який містив 14 вагонів коней, звірів, домашніх тварин та іншого майна, крім людей [1]. 21 лютого до «Гранд-Готелю» для цирку Сура прибула частина багажу та 30 коней. Із Севастополя 23 лютого виїхала вся трупа з рештою коней та багажем. На 25 лютого було призначено огляд комісією цирку [2]. Будівництво цирку Сура у дворі готелю «Гранд Готель» мало закінчитися 28 лютого 1893 р., оскільки кількість майстрових та робочих годин в останні дні лютого було значно збільшено. Саму будівлю цирку було збільшено майже вдвічі проти колишнього: навів перед сценою був доданий майже на 20 сажнів і простягнутий до задньої стіни будинку, що виходив на Дворянську вулицю; манеж був зовсім готовий і навколо нього настелена підлога, де мали бути розставлені стільці; вище цього місця, навколо всього манежу влаштовано ложі; ложі ж влаштовані з боків сцени у два яруси (по чотири ложі на кожній стороні); позаду лож та місць за ложами влаштовані амфітеатром ряди лав, а за цими останніми – широкий і міцний бар'єр, що відокремлював їх від галереї, що оточувала всю будівлю цирку. У ширину цирк також був збільшений майже на два сажні, внаслідок чого він мав бути місткістю рівно в півтора рази більшим, ніж був при виставах колишнього цирку Е. Чінізеллі. За всієї грандіозності будівлі директором цирку Суром була звернена особлива увага на зручності для відвідувачів у місцях сидіння, амфітеатрі, на галереї та численних проходах, чому й можна було сподіватися, що тісноти і тисняви, які панували в цирку в 1892 р. вже не мало бути [3].

Розглянемо діяльність іншого цирку – Санценбахера. Роботи з будівництва цирку Санценбахера розпочато в Одесі 21 лютого (5 березня) 1893 р. Цирк мав освітлюватися 300 калільними та вісьма дуговими лампочками; опалення парове; вентиляція за системою, що діяла у Миському театрі. Стайня – на 60 коней – мала бути влаштована за системою постачальника Берлінського двору Беневера; над стайнею – гардероб, шорні, майстерні. Усі стелі, склепіння, балки та всі частини мали бути зроблені виключно із заліза. Влітку мала діяти вентиляція, регульована спеціальним механізмом. У пожежному відношенні було вжито всіх заходів: мала бути тридюймова труба, від якої розгалужувалися по цирку вісім пожежних гідрантів. Мали бути

Co-funded by
the European Union

пристрої для водяної пантоміми, для штучного дощу та інших специфічних ефектів. У всій будівлі цирку не мало бути жодної колони, так що дах і купол (діаметром у 16 сажнів) мали бути без звичайних підпор, а за новою системою (Шведлера). У липні цирк мав бути готовим. Наприкінці лютого власник і будівельник цирку мали виїжджати до Варшави та закордон для огляду кращих цирків та придбання спеціальних пристроїв. Також вели переговори про зняття цирку на 10 років: Саламонський, Чинівеллі, Коре, Кренцер, Шуман та ін. [3].

В Одесі в 1894 р. працювали великі цирку Саламонського, Чинізеллі, Ренца [4]. У місті на початку березня цього року багато хто переймався питанням: «Чи приїде до нас цирк?».

Коротко оглянемо діяльність цирків, їх плани, настрої, взаємодію з іншими людьми та установами. Доказом успіху цирків могла бути історія з Саламонським в Одесі. Важко було знайти ще такого підприємця-капіталіста, який би діяв так рішуче. Коли йому не сподобався кам'яний цирк Санценбахера – скликав людей, сплатив усім до копійки, поклав речі – і поїхав до Москви. Та один підйом цирку коштував до десяти тисяч рублів. Це була дуже велика сума. В Одесі також виникало питання, чи повернеться Саламонський в Одесу. Це підлягало деякому сумніву. «Старий» Саламонський був людиною з «характером». В місті розповідали, що коли йому не сподобався прийом у новому цирку, то він вважав за краще сплатити власнику будівлі неустойку в три тисячі, аби не мати справу ні з «конденсацією», ні з паровим опаленням, ні з протягами. Найкурйознішим було те, що при існуванні в Одесі спеціального цирку, що не згорав, одесити ризикували залишитися абсолютно без цирку. З одного боку, Санценбахер ніяк не міг зважитися віддати будинок солідному антрепренеру, а з іншого – Кізовська боялася влаштувати цирк у «Гранд-Готелі», через конкуренцію з боку Санценбахера. Єдиний результат – було зійтися обом. Але навряд чи Кізовська могла тоді зварити пиво з Санценбахером, хоча в нього був пивоварний завод. На думку одного одесита, треба було перетворити обидва цирку в танцювальні класи [4]. Звичайно, цирк Санценбахера ретельно перевірявся самими різними комісіями та посадовцями. Новозбудована будівля цирку Санценбахера 5 (17) березня була оглянута особливою комісією, під головуванням одеського градоначальника генерал-лейтенанта П. А. Зеленого, що складалася

при градоначальнику з архітектора Бернардацці, архітекторів Домбровського та Прокоповича, будівельників цирку архітектора Влодека та інженера Гельфанда, одеського поліцеймейстера полковника Буніна та ін. Будівлю було знайдено комісією цілком задовільною [5]. У цирку Санценбахера 10 (22) березня, о 8 год. вечора, була проведена проба електричного освітлення. Весь цирк був освітлений. Проба виявилася вдалою. Були присутні: архітектор Влодек та багато інших, які оглянувши всі приміщення, знайшли світло відповідним [6]. Пам'ять про Санценбахера зберігалася довгі роки у назві його пивоваренного заводу.

В Одесі в середині 1925 р. було відновлено і запущено в роботу найбільший пивоварний завод, колишній Санценбахера. Завод не діяв з початку Першої світової війни [7]. Під час Другої світової війни в Одесі був VIII Район поліції, що знаходився на території пивзаводу № 1 (колишній Санценбахера) за адресою Ботанічний провулок, 9 [8].

Таким чином, ми бачимо, цікаву конкурентну та плідну роботу цирків в Одесі в 1893–1894 рр.

Джерела та література:

1. Одесский Вестник. 1893. № 53 (26 февраля (10 марта)).
2. Там само. № 51. (24 февраля (8 марта)).
3. Там само. № 54. (28 февраля (12 марта)).
4. Одесские Новости. 1894. № 2890. 6 (18) марта.
5. Там само. № 2891. 8 (20) марта.
6. Там само. № 2894. 11 (23) марта.
7. Пролетарий. 1925. № 168 (584). 25 июля.
8. Одесса. 1943. № 182 (394). 7 августа.

Lyamar M. Yu.,
Ph. D. in Political Sciences,
Senior Teacher of Department of Theory and Practice of Translation from
English, Petro Mohyla Black Sea National University

**TRANSATLANTIC PARTNERSHIP IN ASSISTING UKRAINE AS
THE DEFENDER OF EUROPEAN VALUES**

Russian military aggression against Ukraine (de-facto, *the undeclared full-scale war* that is recognized by the international community) aimed at occupying parts of its territory started not on 24 February 2022. The military invasion we observe today is a well-planned act formed years ago. Actually, it started in 2014 and obtained the clear outlines, when Russia sneakily attacked the territory of Ukraine on the night of 23-24 February 2022.

From its first days, the Russian invasion of Ukraine has made the certain impact on Europe. European countries have changed their attitude to the question of security and defense. Russian aggression has also reminded the EU that energy suppliers are in the world where democracy is not the key political mode, and where the security culture is associated only with self-defense and militarism. Now, Europe will face the challenge, – social, political and economic costs, – and it must be ready to this.

Despite the difficulties faced by European countries, they welcomed more than four million refugees from Ukraine in the first months of the full-scale Russian invasion. That even caused the voices that it was a form of positive discrimination compared to the treatment of refugees from Africa and Asia, as most Ukrainian refugees were on the territory of Europe without legal formalities getting income maintenance, access to public education, social services and healthcare [3].

Perhaps such excessive sentiments could be rightful, but it must be emphasized the exceptional role of Ukrainians in the defense not only of their own country, but also the territory of Western Europe. Sharing a common historical and cultural heritage with European nations, Ukraine boldly stands for the protection of European values, including the ideological unity of the European region, the protection of the natural right of peoples to safe development, and the sovereignty and indivisibility of the countries formed by them within the borders defined by the international legal order. According to Ukrainian historian Yuriy Kotlyar, it also happens due to the historical role of Ukraine, whose territory is essentially a geological and geopolitical shield of European civilization, which has been defending it from destruction by the Pechenegs, Torks, Polovtsians, Mongol-Tatars, Ottomans, Bolsheviks and by «the Moscow Horde» [1]. In fact, the Ukrainian Shield (or Ukrainian Crystalline Massif) in the historical context was the shield that protected European civilization from the eastern hordes and enabled it to develop relatively peacefully. Currently, Ukrainian soldiers are heroically defending not only their country, but also the future

of all of Europe, rallying the transatlantic community around them. Thus, we can claim that assistance of Europe to Ukraine today is not just indisputable, but also absolutely justified.

Karen Donfried from the U.S. Department of State stresses that Ukraine's struggle for its independence and unity has become a factor in uniting Europe and the entire international community, which resolutely rise «defending the rules-based international order that has brought unprecedented peace and prosperity not only to Europe, but to the world» [4]. In this way, the peoples of Europe not only demonstrate to the whole world the power of their ideals, protecting the innocent victims of Russian armed aggression, but also show their readiness to stand for common security.

In mid-June 2022, President Joseph Biden spoke on behalf of the United States and NATO allies, who are more decisive about military support for Ukraine, regarding further financial and armed assistance to Ukraine. In fact, U.S. officials, political scientists and researchers are well aware that much is at stake for the United States and Europe in Ukraine. Taking the hesitancy of some European actors, the United States exerts moderate pressure, aware of the fact that only coordinated actions of international partners and multilateral external efforts can help Ukraine to speed up the victory, which will be both a victory for the United States and a triumph of European values.

The 2022 NATO Summit in Madrid became a new starting point for not only strengthening the transatlantic cooperation, but assisting Ukraine as well. Having witnessed the brave, determined and self-sacrificing resistance of the Ukrainian people against external military aggression, the transatlantic partners are inspired by the reality of victory over the state that until recently was considered one of the strongest in the world. NATO members announced that they will support Ukraine with non-lethal weapons, contribute to the defense of its integrity and sovereignty and, no less important, make «efforts on its path of post-war reconstruction and reforms» [2].

Today, the transatlantic community became more united. Transatlantic partners are looking for mutually convenient and acceptable ways to support Ukraine and protect their national interests. At the same time, they are increasingly convinced that a peaceful and safe future of Europe is impossible without Ukraine, its victory in the struggle for such European values as freedom, equality, the right to self-determination, after

Co-funded by
the European Union

all, the right to a safe life, cultural development, respecting historical roots and cultural heritage.

Sources and Literature:

1. Котляр Ю. В. Український кристалічний щит і Європейська цивілізація // Petro Mohyla TV, YouTube. 2022. URL: <http://surl.li/divzt>.
2. Madrid Summit Declaration issued by NATO heads of state and government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022 // North Atlantic Treaty Organization. 2022. July 22. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm.
3. Minakov M., Irrera D., Emerson M., Sohlman M. How Europe is changed by Russia's war on Ukraine: Three experts // Wilson Center. 2022. May 6. URL: <http://surl.li/divyg>.
4. U.S. policy on Russia, Ukraine, and Europe // U.S. Department of State. 2022. June 8. URL: <http://surl.li/divuy>.

dr Tomasz Matuszak

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

WSPÓLNA HISTORIA – WSPÓLNA PAMIĘĆ. KILKA UWAG O ŹRÓDŁACH I WSPÓLPRACY INSTYTUCJI POLSKICH I UKRAIŃSKICH

W sieci polskich archiwów państwowych, jak i archiwach ukraińskich, odnaleźć można wiele świadectw wspólnej historii obu narodów. Wielowiekowe życie obok siebie, przenikanie się kultur i religii, skutkowało licznymi źródłami archiwalnymi, jakie w charakterze spuścizny dokumentacyjnej znajdują się obok archiwów, także w bibliotekach i muzeach obu państw. Wśród nich znaleźć możemy listy, fotografie, pamiątki i wspomnienia, a przede wszystkim bardzo dużo dokumentów o charakterze urzędowym. Często są to druki, począwszy od formularzy ewidencyjnych i legitymacji, poprzez podania do władz oraz instytucji zarówno w kwestiach socjalnych, religijnych, politycznych i ekonomicznych. Wiele z tych dokumentów jest doskonałym świadectwem budowania tożsamości obu narodów, które wybiły się lub walczyły o prawo do samostanowienia i niepodległości.

Co-funded by
the European Union

W zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim znajdują się dokumenty dotyczące pobytu ludności ukraińskiej, która znalazła się na terenach tzw. „ziemi piotrkowskiej” w wyniku ważnych wydarzeń historycznych. Archiwalia związane z pierwszym napływem ludności ukraińskiej do Piotrkowa Trybunalskiego i okolicznych miejscowości, związana jest z migracją okresu wojny lat 1914-1918. Dokumenty dotyczące uciekinierów przed działaniami militarnymi z terenów Wołynia, w tym Łucka i Czartoryska, ukazują trudne historie ludzi, a nierzadko całych rodzin, których koleje trudnego losu rzuciły daleko od rodzinnych stron. Bez względu na to czy byli oni cywilnymi uchodźcami, czy żołnierzami którzy z różnych względów znaleźli się na ziemiach polskich, ich częściowe historie stanowią ważny obraz, wpisujący się we wzajemne relacje pomiędzy sąsiadującymi narodami. Uchodźcy, którzy w dużej mierze znaleźli mieszkania w gospodarstwach wiejskich na terenie ówczesnego powiatu, cierpieli takie same niedostatki żywieniowe i trudności sanitarne oraz szereg innych niedogodności, co ludność polska. Nieco światła na te zagadnienia rzucają listy osób ewakuowanych oraz zestawienia zgłaszających chęć powrotu w rodzinne strony. Świadczenia o powyższym można znaleźć w zespolach archiwalnych akt gmin, m.in.: Grabica, Podolin, Uszczyń czy Woźniki. Napotkać w nich można informacje na temat osób żyjących samotnie, jak i rodzin wielodzietnych. Dzięki imiennym listom uchodźców, sporządzonych nierzadko w języku niemieckim stanowiącym wówczas język urzędowy, poznać można losy tych ludzi. Jest to zarazem doskonały materiał do prowadzenia badań o charakterze statystycznym, socjologicznym, ekonomicznym czy poszukiwań genealogicznych. Wiele interesujących materiałów z okresu I wojny światowej znajduje się również w zespolu aktowym *K. u. K. Kreiskommando in Piotrkow*.

Wraz z zakończeniem działań zbrojnych zwanych potocznie „wojną polsko-bolszewicką” 1919-1920, na wspomnianej „ziemi piotrkowskiej” znalazła się również duża grupa żołnierzy ukraińskich, która została internowana i ulokowana w obozach, m.in.: Strzałkowie, Szczypiornie, Kaliszu i Toruniu. Także w Piotrkowie Trybunalskim funkcjonował Obóz Internowanych nr 11, działający w okresie grudzień 1920 – styczeń 1921 roku. Przebywało w nim według różnych danych od 370 do 540 internowanych żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej. W późniejszym okresie czasu, do Piotrkowa Trybunalskiego trafiali również uciekinierzy, szukający schronienia przed represjami politycznymi ze strony

komunistów. Materiały związane z ich pobytem, jak i asymilacją z miejscową ludnością w okresie II Rzeczypospolitej, odnaleźć można m.in. w zespole akt *Starostwo Powiatowe Piotrkowskie*. Wśród szczególnie interesujących archiwaliów znajdują się także te, związane z działalnością Ukraińskiego Komitetu Centralnego w RP w latach 1934-1937, czy akta osobowe osób deklarujących narodowość ukraińską (w tym liczne karty rejestracyjne i fotografie).

Powyżej jedynie zasygnalizowane zagadnienia i materiały archiwalne, często wykorzystywane są we wspólnej działalności realizowanej przez Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim i instytucje ukraińskie. Wśród nich wymienić należy przede wszystkim Państwowe Archiwum Obwodu Mikołajowskiego, Państwowe Archiwum Obwodu Rówieńskiego, Narodowy Uniwersytet im. W. N. Karazina w Charkowie, Czarnomorski Narodowy Uniwersytet im. P. Mohyły w Mikołajowie i inne instytucje o charakterze naukowym i kulturalnym. Wiele z podejmowanych działań ma charakter przede wszystkim naukowy, służący wspólnej wymianie myśli i poglądów naukowców, archiwistów i historyków obu krajów na temat źródeł archiwalnych i wykorzystaniu ich w prowadzonych badaniach. Zadania te realizowane są m.in. przez Ukraińsko-Polski Naukowo-Badawczy Instytut działający przy Czarnomorskim Narodowym Uniwersytecie im. P. Mohyły w Mikołajowie. Inną formą popularyzacji wspólnej historii, poprzez budowanie wspólnej pamięci są wystawy i towarzyszące im katalogi, dostępne także on-line, które poza prezentacją kopii archiwaliów służą w realizacji procesu dydaktycznego młodzieży szkolnej w Ukrainie, jak i obecnie znajdującej schronienie w obliczu rosyjskiej agresji w Polsce. Na zakończenie zaznaczyć należy, że wspólna historia zapisana jest w źródłach archiwalnych, które służą budowaniu wspólnej pamięci obu narodów, w różnych aspektach i na różnych płaszczynach.

*Міронова І. С.,
д.і.н., професор,
завідувачка кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили*

ЦІННІСНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ

Сучасні українські історики здійснюють важливі кроки на шляху до інтеграції у європейський науковий процес. Орієнтація на

Co-funded by
the European Union

цінності (аксіологічний підхід) є визначальним аспектом у методології дослідження та методиці викладання історії. Формування духовних, моральних, естетичних цінностей є основним завданням у формуванні особистості [1, с. 138].

Сьогодні Україна переживає найрадикальнішу трансформацію суспільства. Відбувається важкий і болісний процес переосмислення системи цінностей. Різко зріс інтерес до історії, наочно розмежувались оптимістичний і песимістичний підходи до історичної спадщини.

Аксіологія (від грецького – «ахіа» – «цінність») – це філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності і структурі ціннісного світу. У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Вона стверджує, що наш світ – це світ цілісної людини. Тому важливо навчитися бачити те спільне, що не тільки об'єднує людство, а й характеризує кожен окрему людину [4, с. 28].

Ціннісний підхід в історичній науці був ініційований на межі ХІХ–ХХ ст. баденською школою неокантіанців у Німеччині. Суть цього методу пізнання, на думку німецьких філософів, полягає у віднесенні об'єктів, що вивчаються, до тих чи інших цінностей, завдяки чому й здійснюється відбір об'єктів та їх оцінка. Серед безумовних цінностей людського буття називаються цінності науки, мистецтва, моралі, права, державності, релігії [2, с. 17].

У ХХ ст. відбулися глибокі зрушення у світовій історичній науці, пов'язані з переоцінкою її пріоритетів. Дві світові війни, загроза загибелі людства внаслідок екологічної катастрофи – це далеко не повний перелік факторів, що викликали різкий поворот дослідницьких інтересів до людини як суб'єкта історії. Переорієнтація багатьох істориків у середині ХХ ст. із соціально-економічних проблем на вивчення культури та соціальної психології була не випадковістю, а відображенням загальної тенденції до гуманізації історичної науки, до вивчення людини як головного творця історії.

Із 50-х рр. ХХ ст. у Європі та США утворилися наукові течії, близькі за напрямком до «Школи «Анналів» М. Блока та Л. Февра. Ці течії вплинули на появу різних варіантів «нової економічної історії», «нової політичної», «нової соціальної» та інших напрямків історії, що сформувалися у 1960–70-ті рр. У 1970–80-х рр. група «анналістів» (Ж. Ле Гофф, Ж. Дюбі, Е. Леруа-Ладюрі) виступила за створення «нової історичної науки». До її найважливіших здобутків, на думку Ж. Ле

Co-funded by
the European Union

Гоффа, можна віднести народження нової дисципліни – культурної антропології, завданням якої є вивчення світу уявлень людей минулих епох.

Таким чином, центральна тема історії перемістилася з оточуючих людину обставин на людину в історично конкретних обставинах. На зміну проблем економіки та демографії прийшли проблеми культури та емоційного життя; вплив соціології, політичної економії та демографії витіснено впливом символічної та соціальної антропології та психології; центр важелю у вивченні історії перенесений із груп на індивіда [5, с. 133].

Індивідуалізація особистості сприяла виділенню соціальних цінностей, серед яких можна виділити найбільш значущі: економіко-трудова – визначальні цілі та смисли господарської діяльності; політичні – такі, що задають цілі та межі використання влади; моральні – детермінуючі форми взаємовідносин людей, їх зв'язків один з одним і з суспільством. Специфіка ціннісного підходу полягає в тому, що він дозволяє інтегрувати три основні виміри людського буття – тип співвідношення людини і суспільства, характер культури, тип соціальності, кожен з яких є взаємопов'язаним та впливає один на одного [5, с. 137].

Серед численних проблем, які стали хвилювати населення нашої країни, значної актуальності набула специфічна форма суспільної свідомості і поведінки людей, що охоплює знання, розуміння і ставлення людей до історичного минулого і його можливого відображення у майбутньому. Ґрунтовне вивчення істориками цього феномену дозволило сформувати уявлення про історичну свідомість, історичну пам'ять, які виявилися досить суттєвими характеристиками способу життя людей і які багато в чому визначають їх настрої і наміри, опосередковано впливають на характер і методи розв'язання суспільних проблем. Українське суспільство періоду незалежності, за висловом О. Удада, стало «історичним», «хворим на історію», болісно реагуючим на будь-які проблеми, що пов'язані з його минулим [3, с. 3].

Характеризуючи стан історичної пам'яті українського народу, необхідно констатувати наявність чітко окресленої сукупності ідей, поглядів, уявлень, почуттів, настроїв, що відображають сприйняття і оцінку минулого в усій його різноманітності, що характерне як для українського суспільства в цілому, так і для різних соціально-

Co-funded by
the European Union

демографічних, соціально-професійних, етносоціальних груп, окремих людей. Важливе значення має особиста історична пам'ять. Суспільство пам'ятає національних героїв, геніїв, талантів та їх діяльність, але відомості про мільйони людей зберігаються в пам'яті тільки близьких, рідних, друзів. На жаль, більшість українських громадян мають дуже приблизне уявлення про своє генеалогічне дерево. Недостатньо пропагуються можливості архівних документів, метричних книг, записів відділів РАГС для відновлення генеалогії родів. У результаті особистий зріз історичної свідомості залишається слабо розвиненим, а це, в свою чергу, підриває основи більш високих моральних цінностей та почуттів – патріотизму, гордості за свою країну, готовності захищати і відстоювати її інтереси [3, с. 3].

У формуванні історичної пам'яті зростає роль історії і власне українського народу. М. Драгоманов у 1873 р. писав: «Українська нація ще не виступила з Росії і сама себе ще не знає, їй потрібна ще наукова і літературна праця, щоб пізнати саму себе». За останні 139 років мало що змінилося у цьому відношенні. Вплив суспільства, держави, соціального замовлення на історичну науку є, спостерігається, а зворотного – впливу історіографії на громадянське суспільство – ще суттєво не відчувається. Значна частина населення України, на відміну від європейських народів, ще національно не усвідомлена. Ця частина населення має одержати правдиву інформацію про нашу історію. У свідомості населення України необхідно утвердити тисячолітні традиції української державності. Тоді не будуть сприйматися заяви нашого сусіда-ворога про те, що Україна взагалі не держава і ніколи не мала державотворчого досвіду.

Сучасна Україна як модерна держава-нація долає складний шлях «привласнення» свого минулого, відтворення українського історичного канону. Ця складна за своєю внутрішньою сутністю трансформація великою мірою є процесом деконструкції системи імперсько-радянських міфів, закорінених у пам'яті українців. У спільну свідомість більшості громадян України інтегроване імперсько-радянське трактування національної історії. Демонтаж цих міфів, заміщення їх національними образами минулого має артикулюватися як пріоритетне завдання державної, офіційної політики пам'яті та ідентичності. На протигагу імперсько-радянського міфу східнослов'янської єдності, у колективній пам'яті українських громадян мають утверджуватися історичні україноцентричні образи

Co-funded by
the European Union

національної історії, а саме: Україна має свою неповторну історію [3, с. 5–7].

Аналіз сучасного стану історичної пам'яті та культури історичного мислення спонукає до окреслення стратегічних орієнтирів та шляхів подальшого просування українського суспільства до ствердження європейських цінностей у галузі історичної свідомості.

Джерела та література:

1. Берека В. Новітні підходи в методології та методиці викладання історії в Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Історія». 2017. Вип. 1, ч. 2. С. 134–139.
2. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми освіти. Навч. посібник. Київ: Освіта України, 2005. 440 с.
3. Удод О. Історична пам'ять в Україні та європейські цінності // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. 2009. Вип. 15 (2). С. 3–10.
4. Удод О. Аксіологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії // Історія в школах України. 1999. № 3. С. 27–30.
5. Фролов И. Ценностный подход в изучении истории // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2009. № 2 (14). С. 133–137.

Петрова Н. О.,

*к.і.н., доцент кафедри археології, етнології
та всесвітньої історії*

*заступник декана факультету історії та філософії
з наукової роботи Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова;*

*старший науковий співробітник
відділу дослідження соціо-демографічних
та правових аспектів Голодомору-геноциду
філіалу «Інститут дослідження Голодомору»
Національного музею Голодомору-геноциду*

**ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТА ФІКСАЦІЇ СПОГАДІВ СВДКІВ
ГОЛОДОМОРУ НА ОДЕЩИНІ**

Co-funded by
the European Union

В сучасній історичній науці надзвичайно важливим є використання новітніх технологій для збору та систематизації даних. Цифрові технології поступово стають необхідним інструментом для фіксації та опрацювання джерел. Для дослідження таких тем, як злочини тоталітарної системи, в тому числі руйнівних наслідків Голодомору, що призвели до трансформації, деформації традиційного українського суспільства, до зникнення більшості унікальних явищ української традиційної культури, зокрема в повсякденному житті, обрядовості, ментальності ефективним є використання новітніх цифрових засобів фіксації інформації у вигляді спогадів. В сучасних наукових дослідженнях вже неодноразово наголошувалось на загальних тенденціях, що призвели до трансформації традиційної культури, але ми вирішили дослідити регіональний контекст цих аспектів. Більшість документів для дослідження перебігу подій років Голодомору в окремих районах Одещини знищено ще в радянські часи, тому головним і майже єдиним джерелом дослідження є отримані в результаті експедицій ОНУ імені І.І.Мечникова усні свідчення опитаних свідків Голодомору 1932-1933 рр. в Миколаївському р-ні на Одещині (за сучасним адміністративним поділом: Березівський р-н), ці матеріали частково оприлюднені у монографії «У скорботних 1932-1933 роках» [1] та низці наукових публікацій [2; 3; 4; 5; 6]. Збір спогадів-свідчень провівся з використанням цифрових технологій, а саме: аудіо фіксація, фото фіксація, відео записи. Зібрана цифровими засобами під час спілкування з свідками Голодомору інформація про ті страшні події є безцінною. Переважна більшість опитаних нами свідків народилися на початку 1920-х років, їхні розповіді є емоційними і саме відео записи передають ці емоції навіть зараз, колди вже пройшли роки і цих людей немає серед живих. Натомість отримані данні не завжди були повними, хоча на все життя в пам'ять цих людей закарбувались спогади про те, як їх багатьох, разом з батьками виселяли з жител, забирали майно, відбирали будь-які запаси зерна та продуктів. Зафіксовані відео та аудіо свідчення дали можливість розглянути цілу низку питань щодо механізму здійснення політики Голодомору, простежити культурно-побутові деформації. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Так, частково нам вдалося реконструювати процес «розкуркулення», примусової колективізації та хлібозаготівлі, що

Co-funded by
the European Union

привело до занепаду, а в подальшому і до фактичного знищення традиційного способу життя та господарювання українського селянства, мало негативний вплив на родинні стосунки, моральний стан суспільства. Так, свідки згадують, що до колгоспів людит «йшли» добровільно-примусовими методами – *“хто добровільно, а хто під нагайку”*... Представники влади погрожували: *“якщо не підеш [в колгосп] не пустимо навіть по вулиці ходити”* [1, с. 231; 3, с.134; 5, с. 70]. Та навіть тих, хто віддавав все що мав, висилали з сіл. *“Ось мій дідусь був хазяїн: мав скотину, сімю велику. Їх багато було. Він ячменя заховав, а коли колективізація пішла, він все віддав, геть усьо віддав, но все рівно його відправили на висилку. Там на висилці він і помер”* [1, с. 232; 3, с. 134; 5, с. 71; 7; 8].

Одним з жахливих та страшних методів було покарання було розлучення родини: *“у дідуся і баби нічого не було, була тільки землянка – їх розкулачили. Прийшли до хати, все що було забрали, винесли геть усе, це вони колгоспи створювали. Вони діду з бабою не розришали разом жити, баба з дочкою переїхала до Андрієво-Іванівки, а дід там залишився, там вимушений був піти до колгоспу”* [1, с. 232; 3, с. 134; 5, с. 71; 7; 8]. Ізуйтських вчинків у влади було достатньо, свідки згадують, що *“Було в селі таке, що півхати зерна, а в другій половині люди з голоду пухли та вмирили, і не могли взяти звітки зернину адже залякані були, бо знали, що прийдуть поб'ють, і ще й з хати виженуть”* [1, с. 232; 5, с. 71]. *“Ходили забирати зерно місцеві – загон-отряд з комсомольців. Комсомольці жили хорошо, ходили з гармошкою, веселилися, співають, гуляють. Повну підводу везуть баракла, собирали на підводу та й везли”* [1, с. 232; 5, с. 71]. Аморальним та жахливим було те, що серед членів бригад були свої - місцеві, імена яких ще до сьогодні пам'ятають. *“Вони заїжджали прямо бригадами. Людка Токаренчиха, Чумак, Федос – я всіх ще помню. Подошли вони вже. Запирали, і батька мого запирали, заставляли танцювати «яблужко», били. Наші, наші, сільські. Приїжджали, музика грала, з флагами такими красними... Хто пішов раніше до колгоспу, ще в 31-му році, то в тих худобу не забирали, а кого заставляли, то все забирали”* [1, с. 232; 5, с. 71; 7; 8].

Штучність Голодомору визнає переважна більшість опитаних нами свідків, вони звинувачують у цьому владу. *“Я вважаю, що причиною була влада.... може, їм те зовсім і не треба було, може, вони виїхали за село і викинули те, що узяли, але щоб я остався*

Co-funded by
the European Union

голодний і холодний. Ті, хто зробив колгосп, ті й голод зробили". [1, с. 233; 5, с. 71]. Жажливими є свідчення про те, що люди навіть не мали необхідної або достатньої кількості одягу: *"Голі й босі були, нема що передіти. Візьмеш платок, обв'яжешся, приходе міліціонер з бригадиром та й питає: «Чого ви дома? Чого не на роботі?», «А що я цілий тиждень в одному платті ходила. Тепер постірала, та й не маю що вдіти, у мене тіки перед закритий, а зад голий"*. [1, с. 234; 3, с. 136; 5, с. 71; 6, с.345; 7; 8]

В пам'ять людей назавжди закарбувались механізми хлібозаготівлі та її трагічні наслідки. Свідки зауважують, що виконавцями відбирання у людей зерна і продуктів харчування були *бригади*, які не обмежувалися відбиранням тільки зерна, а забирали практично все: продукти харчування, одяг, хатне начиння, господарський реманент тощо. *"Бригади ходили і забирали все. Я вважаю, що хотіли, щоб весь народ наш вимер"*. *"Їх супроводжували комсомольці, підвода, грузчики"*. [1, с. 235; 5, с. 72; 7; 8] Члени бригад самі визначали хто куркуль та керувались власним розумінням щодо виконання доручених завдань і досить часто задовольняли свої потреби насамперед у продуктах харчування. *"Старший був, з сільської ради. А ходили комсомольці, біднота ходила, ті, що ледарі, ті йшли у бригади"* [1, с. 235; 5, с. 72; 7; 8]. Не випадково люди оцінювали дії таких бригад не як виконання державної "програми" з хлібозаготівлі, а як наслідок існування в країні безвладдя: *"безвластіє було"* [1, с. 235; 5, с. 72].

Спогади респондентів дають підстави стверджувати, що нищівна хвиля Голодомору негативно вплинула на традиційну культуру, відбувся *занепад традиційних видів господарської діяльності*, розвинуті для нашого регіону вівчарство, ткацтво навіть в повосенний час не відновились до рівня 1920-х рр, а майже всі виготовлені до Голодомору ткацькі вироби були конфісковані: *"Знаю, що ходили..... з стенів здирали коври шерстяні. Знаю, що батьків брат приніс коври, такі красиві були, квітками, розами. Та мама вчепила, в нас старий був. А вони зі стінки зняли та забрали"* [1, с. 237; 3, с. 136; 5, с. 73; 7; 8]. Внаслідок розкулачення були конфісковані верстати і подальший розвиток та збереження традицій ткацтва було доволі ускладнено: *"коли нас розкулачили в кінці 33 року, забрали верстат. Все забрали"* [1, с. 237; 3, с. 136; 5, с. 73; 7; 8].

Co-funded by
the European Union

Переважна більшість опитаних нами свідків, зокрема жінок, зауважують, що після остаточного утвердження радянської системи та Голодомору ткацтво не відроджується, а навпаки – остаточно занепадає: *“перестали ткати у радянські часи – у 1928-30-х роках. Коли стали колгоспи – позакидали верстати”* [1, с. 237; 3, с. 136; 5, с. 73]. Це призвело до того, що опитані свідки ще пам’ятали технологію виробництва ткацьких виробів, процес переробки конопель, натомість вже наступном у поколінню ці вміння не передали.

У сфері *духовної культури* у ці роки простежуються суттєві руйнівні зміни. Виконання традиційних обрядів максимально звузилось. Навіть у таких стійких і найбільш поширених обрядах як родинні спостерігаються помітні деформації, ще з початку розкуркулення, колективізації обрядовість максимально спрощується, розповіді про обряди середини 1930-х років слід сприймати як відображення тенденції, спричиненої Голодомором, відходу від обов’язковості дотримання обрядовості, яка продовжувалася й у повоєнний період.

Жахливі та кардинальні зміни сталися у поховальному обряді, померлих у більшості випадків не ховали за обрядом, а закопували інколи навіть у хаті. Маємо численні свідчення про колективні поховання людей у великих ямах, жахливі спогади про те, що до таких поховань потрапляли ще живі люди: *«Я дивлюсь: одного закривали, а він ще живий, щось говорить, шепчеться, плямає губами, та на це не обрацали вніманія»* [1, с. 240; 3, с. 136; 5, с. 74]. Зібрано чимало свідчень про поховання померлих за межами кладовищ, так звані склепи, братські могили, як кажуть свідки, вже після голодомору їх перезахоронили на кладовищі. Жахливими є розповіді про те, як люди помирили в своїх оселях і там їх і закидали у підвалі хати, або цілими родинами ховали людей коло хати, не одвозили даже на кладовище [1, с. 241; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8].

Зафіксовані спогади про те, що влада (місцева) навіть не дозволяла дізнатись, де знаходилось поховання, про яку обрядовість можна говорити? *“Давали підводу і давали по 2-4 чоловіка, щоб вивозили на кладовище і хоронили в яму, ніхто і не знав, де і хоронять, он сусід був та бачив, де хоронили, і ото говорив, що скидали всіх: і мертвих, і таких, хто ще ледве дихав. А ще й ганяли тих, хто там був, щоб ніхто не знав, де ховають”* [1, с. 240; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8].

Co-funded by
the European Union

Важливий етап переходу душі у світ прашурів в таких умовах не міг бути виконаний згідно традиції, було унеможливлено омивання небіжчика, наряджання, відспівування, оплакування, поминальні обіди. Як свідчать очевидці, інколи небіжчиків загортали в ряднинку, по можливості намагалися декого поховати в матках (плетева з комишу), інколи яму навіть не могли гарну (глибоку) викопати, так запорпували та присипали, а поминки робили пізніше, «коли вже було з чого» [1, с. 240; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8]. Маємо інформацію про те, що тим, хто копав [ями], віддячували - давали по коржові. Люди навіть не мали можливості та сил поставити хреста на могилах.

Події 1932-1933 років негативно вплинули на моральний стан суспільства. Цинізм і подвійні стандарти у діях радянського режиму, на жаль, стали орієнтиром для багатьох селян, для яких пограбування, крадіжки, доноси ставали одним з засобів виживання. За надзвичайно короткий термін радянський режим створив таку ситуацію, за якої чимало людей, щоб не загинути, вдавалися до радикальних заходів кримінального характеру. В своїх спогадах свідки зазначають, що «нас вчили зразу: не вкрадеши - не проживеши». «Виживали, багаті і ті, хто міг щось украсти, помирали найбільше старі і немічні, а молоді виживали, ото шукали, молоде находило. Сильне було воровство, коли і в багатих, і в колгоспі крали коней, корів і хліба, а ми що украдемо, так і проживемо.» [1, с. 242; 2; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8]

У роки Голодомору з'явилися неприродні для традиційної кухні українців *страви*, хоча те, що доводилось людям споживати не можна назвати їжею: *дикоростучі трави, коріння, кора і листя дерев тощо; відходи виробництва продуктів харчування, зерна, продуктів городництва, технічних культур; м'ясо свійських і диких тварин, м'ясо мертвих домашніх тварин і навіть мертвих людей.* [1, с. 243-246; 3, с. 137; 4; 5, с. 74; 7; 8] Олекса Різників, влучно назвав це «їдло». [9]

Найжахливішими і нелюдськими були випадки канібалізму. Назавжди закарбувались у пам'ять свідків випадки, коли матері вбивали своїх дітей. Маємо свідчення й такого характеру: «У сусіда була корова, він з жінкою, бувало, давали мені молока, а потім він сказав моїй матері: «Не пускай до мене своєї дівчини, бо я її можу з'їсти». [1, с. 248; 3, с. 137; 7, с. 75; 7; 8]

Відео та аудіо свідчень використовуємо в начальному та виховному процесах під час проведення занять та виховних заходів з метою вшанування пам'яті жертв Голодомору. З використанням цих

матеріалів було створено відеоролік до Дня пам'яті жертв Голодомору. Отримана від свідків за допомогою сучасних цифрових методів інформація є надзвичайно важливою, назавжди зафіксовані для мабутніх поколінь свідчення про те, що серед опитаних нами людей не було тих, хто у ті роки не бідував і не голодував. Переважна більшість свідків Голодомору визнають, що винуватцем Голодомору була тодішня радянська влада, і не тільки місцева. Зазначимо, що опитані свідки зазначають своє знання про те, що Голодомор був штучним наслідком продуманої політики радянського уряду, про це знали пересічні селяни. Вони мали достатньо незаперечних доказів – порівняно непоганий врожай зернових культур, утримування у місцевих складах зібраного у селян збіжжя інше. Голодомор закінчився масовими жертвами, масштабними деформаціями культурно-побутової сфери. Тоді вони ще не стали катастрофічними для традиційної культури в цілому, однак негативні тенденції 1932-1933 років прискорили її руйнацію, значно послабили українську свідомість у цілому.

Джерела та література:

1. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. У скорботних 1932-1933 роках : монографія. Одеса : вид-во КП ОМД, 2008. 298 с.
2. Петрова Н. Голодомор 1932-1933 років як чинник деформації традиційної культури українців Одещині (за матеріалами досліджень Миколаївського р-ну) // Наукові записки Міжнародної асоціації українців. Вип. 6 . ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. К., 2013. С. 231-245.
3. Петрова Н. Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. як чинник деформації традиційної культури українців // Міждисциплінарні підходи у дослідженні Голодомору-геноциду: матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 р.). Київ, 2021. С. 132-138.
4. Петрова Н. Деформація традиційної системи харчування українців в роки Голодомору // Італійська їжа в історії та культурі: збірка наукових статей з нагоди року італійської їжі у світі. Одеса, 2018. С. 119-135.
5. Петрова Н.О. Повсякдення українців у 1932-1933 рр.: до питання про деформацію традиційної культури (за матеріалами спогадів свідків Голодомору на Одещині) // Науковий вісник Чернівецького

- університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Чернівці : Чернівецький університет, 2014. Вип. 702-703. С. 69-76.
6. Петрова Наталія. Спогади свідків Голодомору на Одещині як джерело дослідження злочину тоталітарної системи проти української культури / Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року / науковий редактор Тетяна Єщенко. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 344-347.
  7. Петрова Н. Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. як чинник деформації традиційної культури українців // Міждисциплінарні підходи у дослідженні Голодомору-геноциду: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 р.). Київ, 2021. С.132-138.
  8. Петрова Наталія. Спогади свідків Голодомору на Одещині як джерело дослідження злочинів тоталітарного режиму проти українців. Голодомор та голоди ХХ ст. в Україні: Україна пам'ятає – світ визнає! Том XIV. Мюнхен – Тернопіль, 2022. С. 253-261.
  9. Різників Олекса. Їдло 33-го. Одеса, 2003. 79 с.

*Циганенко Л. Ф.,
д.і.н., професор, стипендіатка Фонду
Герди Хенкель при Північно-Східному
інституті (IKGN eV) м. Люнебург, Німеччина*
*Гайдай О. М.,
к.і.н., доцент кафедри історії,
ЧНУ імені Петра Могили*

ПОЛЬСЬКЕ ДВОРЯНСТВО БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У XIX ст.

Історія розвитку дворянства на теренах Південної України та її окремих регіонів протягом XIX ст. представляє значний науковий інтерес. Про це свідчать різнохарактерні джерела та спеціальні дослідження, які належать історикам, економістам, правознавцям, літературознавцям, філософам, соціологам. Етнічна складова

Co-funded by
the European Union

південноукраїнського дворянства – актуальна проблема в розвитку сучасної історичної науки, яка зумовлена назрілою необхідністю переглянути стереотипи, усталені в літературі, спрощені уявлення про стани і класи. Майже 30 % населення сучасної України становлять представники різних етнічних груп, а відтак виклики сьогодення (політичні, економічні, соціальні) можуть бути розв’язані лише на ґрунті вивчення складних, часто болючих, процесів міжнаціональних відносин в державі, що дозволить гармонізувати ці відносини та залучити етнічні спільноти до процесу державотворення [1]. В зв’язку з цим посилюється актуальність і практична значимість дослідження історії окремих національних меншин України, зокрема польської людності – четвертої за чисельністю слов’янської нації, представники якої з давніх-давен мешкають на території нашої держави.

Серед різних верств населення підросійських губерній України в XIX – на початку XX ст. чільне місце належало дворянству, представники якого здійснили помітний внесок у розвиток суспільних інститутів. Перебуваючи в привілейованому становищі, дворянство займало ключові посади в ієрархії державного управління та провідні позиції у економічній та культурно-освітній сферах, мало можливість реалізувати свої політичні, наукові та творчі плани, проявляти свої здібності в багатьох сферах суспільного життя України. Однією з особливих рис дворянського стану півдня України була його поліетнічність. Політика царського уряду, який був зацікавлений у скорішому господарчому освоєнні приєднаних територій, створювала сприятливі умови для росту чисельності населення. Масові переселення із внутрішніх губерній Росії, а також вихідців із-за кордону сприяли не лише зростанню чисельності, але й зміні етнічного складу населення південних регіонів України.

Однією з складових груп поліетнічного населення Бессарабії XIX ст. були поляки, які відрізнялися строкатим складом, об’єднуючи соціально різномірні стани та групи. Привілейовану частину польської спільноти становили дворяни та вищі чиновники. Взагалі поляків на території Південної України було небагато. В кращому разі їх кількість нараховувала декілька десятків тисяч.

Стосовно польського дворянства царський уряд поводився за традиційною схемою: спочатку він не порушував адміністративний, соціальний і культурний «status quo», а згодом, малими кроками, проводив поступову нобілітацію. Він шукав співробітництва з

Co-funded by
the European Union

лояльними представниками аристократичних верств, які пізніше були інтегровані й прийняті до імперської станової еліти. Як і більшість інших кооптованих неросійських нобілітованих кіл (балтійські німці, фіни, грузини), польське дворянство оберігало свою етнічну ідентичність. Вони жили своїм, різко уособленим життям, і з місцевим населенням не лише не змішувалися, але й мало спілкувалися. Різниця мови та релігії робила це злиття практично неможливим.

Більшість представників дворянських родів Бессарабії, в тому числі і польських, були внесені до дворянської родословної книги, створення якої розпочалося ще наприкінці 20-х рр. XIX ст. Запис до родословних книг проводилася лише за поданням дворян. Не вносилися до родословних книг особисті дворяни. Аналіз алфавітного списку дворянських родів Бессарабської губернії на 1 січня 1911 р. дозволяє виділити представників польського дворянства, які були приписані до аристократичного стану губернії. З 468 прізвищ польським дворянам належало 48 або 10,2 % [2]. Представники польських дворянських родів Бессарабської губернії були внесені в чотири з шести частин родовідної книги.

Серед відомих землевласників поляків в Бессарабії слід назвати родини: Доліво-Добровольських (4 000 дес.), Дерожинських (понад 1 000 дес.), Крупенських (12 000 дес.), Янковських (понад 8 000 дес.), Леганзевичив (3 000 дес.), Соколовських (1 500 дес.) та інших [3].

Більшість польських дворянських родин, які мешкали на території Бессарабії мали давню історію і значний стаж належності до привілейованої верстви. 51,1 % всіх поляків, які були внесені до родословної книги, вели початок своїх родів з середини XVII – XVIII ст., а деякі – з останньої третини XVI (Лисаковський Йосиф). І лише 8,3 % польських дворян відносилися до т. з. «нових дворян» – тих, хто отримав свій статус лише у другій половині XIX ст.

Польським шляхтичам було набагато складніше, ніж представникам інших етнічних груп, доводити свій дворянський статус. В документах Дворянського депутатського зібрання (що зберігаються в Національному архіві Республіки Молдова) є чимало документів з відмовами від Герольдії польським шляхтичам у визнанні їх дворянами. Царський уряд відрізнявся «особливим відношенням» до поляків, що мешкали в російських губерніях – практично постійний контроль, відмова у фінансуванні будівництва релігійних споруд,

застосування до польських дворян процедури секвестру тощо. Незважаючи на все польське дворянство Бессарабської губернії займало помітне місце у суспільному та соціально-економічному житті регіону, об'єктивно сприяючи модернізації суспільства, формуванню нових відносин, пов'язаних з індустріальним розвитком і новими досягненнями прогресу.

Польське дворянство в Бессарабії займало помітне місце у суспільному та соціально-економічному житті регіону в XIX ст. Домінування дворянства в соціальній структурі адекватно відображало його роль в суспільному житті того часу [4]. Прогресивна частина вищого стану об'єктивно сприяла модернізації суспільства, впровадженню в життя нових норм, установ і моделей поведінки, розширенню суспільної активності, формуванню нових інтересів, пов'язаних з індустріальним розвитком і новими досягненнями прогресу.

Джерела та література:

1. Палієнко В. І. Місця історичного розселення польської людності в Україні в кінці XIX – XX ст. Київ: Інститут історії НАН України, 1998. С. 3.
2. Алфавитный список Дворянских родов Бессарабской губернии, внесенных в дворянскую родословную книгу по 1-е января 1911 года. В кн.: Крупенский Я. Н. Краткий очерк о Бессарабском дворянстве. 1812–1912. К столетнему юбилею Бессарабии. Спб., 1912. С. 49–64. URL: <http://www.bessarabia.ru/dvor1.htm>
3. Циганенко Л. Місце європейських дворян в процесі колонізації південноукраїнських земель (друга половина XVIII – XIX ст. Етнічна історія народів Європи. 2012. № 38. С. 5–9.
4. Gaidai O. Provincial aristocratic manors of Mykolaiv region // Danubius, XXXVIII, Supliment, 80 Years of Higher Education in Southern Bessarabia. Tradition, Culture and Education. Galați, 2020. P. 47–66.

РОЗДІЛ 2

ЦІННІСНА ПАРАДИГМА УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

dr Maciej Hubka

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

ARCHIWA RODZINNE NIEPODLEGLEJ – BUDOWANIE PRZYSZŁOŚCI Z SZACUNKIEM DO PRZESZŁOŚCI

Podstawa polskiego prawa archiwalnego – *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* („Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 2020, poz. 164) – w strukturze narodowego zasobu archiwalnego, jako jedną z jego części składowych wymienia nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny. Pod tym pojęciem kryją się: *materiały powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców* (Art. 46). Innymi słowy są to szeroko pojęte archiwa rodzinne. Prowadzenie tego typu domowych skarbnic pamięci w polskich warunkach historycznych ma bogatą tradycję, sięgającą średniowiecza. Wówczas to przedstawiciele stanu szlacheckiego gromadzili oryginały i odpisy korespondencji oraz dokumentacji urzędowej. Zbiory te miały znaczenie praktyczne (prawno-administracyjne, potwierdzające np. prawa majątkowe) oraz historyczne – dokumentujące dzieje rodu.

Współcześnie w wielu domach znajdują się dokumentacyjne pamiątki przeszłości – listy, pamiętniki, fotografie, dokumenty wystawiane przez różne urzędy, itp. Już na tym etapie warto zaznaczyć, że nie ma dwóch identycznych archiwów rodzinnych – ponieważ ich zasoby są odzwierciedleniem indywidualnych i zróżnicowanych losów rodzin. Punktem wspólnym, łączącym wszystkie te domowe archiwa jest ich niezwykła wartość poznawcza, umożliwiająca nie tylko badania genealogiczne, lecz często cenna z punktu widzenia dziejów regionu. Niestety, wartość źródłowa tych materiałów nie zawsze idzie w parze ze świadomością ich dysponentów. Rodzi to poważne zagrożenie zniszczenia całego rodzinnego archiwum lub utraty dużej części jego zbiorów. O „być lub nie być” archiwów rodzinnych decyduje więc w pierwszej kolejności tzw. świadomość archiwalna społeczeństwa.

W 2013 r. polska państwowa sieć archiwalna rozpoczęła przy współpracy z Programem 3 Polskiego Radia program pod hasłem „Zostań rodzinnym archiwistą”, kontynuowany obecnie w ramach projektu „Archiwa Rodzinne Niepodległej” – w skrócie ARN. W ramach tego projektu archiwa państwowe organizują co roku dużą liczbę wydarzeń i akcji edukacyjnych, obejmujących tysiące odbiorców, w dużej mierze uczniów szkół podstawowych i średnich oraz środowisko pasjonatów historii. Wśród tych działań organizowane są wystawy tradycyjne i multimedialne, kampanie informacyjne, punkty konsultacyjne (w każdym archiwum państwowym) oraz szczególnie cenne warsztaty i lekcje archiwalne. W ramach tych przedsięwzięć profesjonalni archiwiści – pracownicy archiwów państwowych, przekazują uczestnikom wiedzę o profilaktyce archiwalnej (wstęp do konserwacji materiałów, często niemożliwej do prowadzenia w warunkach domowych), organizacji od podstaw rodzinnego archiwum, prowadzenia poprawnej ewidencji, a także efektywnego wykorzystywania uporządkowanego i do pewnego stopnia opracowanego zasobu w poszukiwaniach genealogicznych i historycznych. Wszystko to ma również podnieść wrażliwość odbiorcy na zagadnienia postępowania z dokumentami, a także stymulować wspomnianą już wcześniej świadomość archiwalną.

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim od lat prowadzi ożywioną akcję edukacyjną w ramach ARN. Częstokroć podczas spotkań warsztatowych uczestnicy prezentują dokumenty i pod opieką merytoryczną archiwistów poznają metody zabezpieczania, przechowywania i wykorzystywania tych źródeł. W warsztatach tych biorą w ciągu jednego dnia udział grupy od kilkunastu do ponad stu uczestników (podzielonych na mniejsze grupy robocze). Materiały przynoszone na warsztaty oceniane są pod względem stanu zachowania, wartości merytorycznej i możliwości powiązania z dokumentacją państwowego zasobu archiwalnego, przechowywaną w zasobach archiwów państwowych. Nierzadko młodszy uczestnicy warsztatów stają przed wyzwaniem formowania od podstaw archiwum swojej rodziny – łączenia dokumentów dotychczas rozproszonych, przechowywanych w niewłaściwych warunkach i narażonych na zniszczenie z powodu m.in. nieprofesjonalnych domowych metod konserwacji. Starsi wiekiem beneficjenci ARN mają często już jakieś doświadczenie i wyobrażenie, które dzięki współpracy z archiwistami weryfikują, a w konsekwencji zmierzają w kierunku wdrożenia wypróbowanych dobrych praktyk rodzinnego archiwisty.

Promowanie wiedzy z zakresu archiwów rodzinnych jest tytułowym budowaniem przyszłości z szacunkiem do przeszłości, ponieważ ma realny wpływ na cementowanie więzi rodzinnych i środowiskowych, a także kreowanie postaw patriotycznych poprzez uświadamianie uczestnikom spotkań faktu, że dzieje rodziny i regionu są integralnym elementem historii Polski. Wywołanie takiej refleksji nie tylko polepszy perspektywy zachowania przed zniszczeniem licznych domowych skarbnic pamięci, lecz także wspiera budowanie podstaw społeczeństwa obywatelskiego, świadomego swych korzeni, umiającego poprzez sytuacje z przeszłości (zapisane w dokumentach z archiwów rodzinnych) spoglądać na wyzwania przyszłości.

Iovcheva A. M.
PhD in Political Science,
Associate Professor in Historical Department at Petro Mohyla Black Sea
National University

BASIC VALUES OF THE EUROPEAN UNION: WHY IT MATTERS

The basis of active integration processes in the European region in the second half of the 20th century became a system of value guidelines. The desire for peace and stabilized democratic political regimes after the Second World War, to establish the rule of law and the value of human life became the main prerequisites for the unification of member countries into an international union. This has been confirmed by a number of agreements on the creation and functioning of the EU. Their key theses state: «The Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States» [3].

Today, we can easily find the official list of EU values, which are:

- *Human dignity* (human dignity is inviolable).
- *Freedom* (Freedom of movement, individual freedoms are protected by the EU).
- *Democracy* (The EU is founded on representative democracy. A European citizen automatically enjoys political rights).
- *Equality* (Equal rights for all citizens before the law, equality between women and men).

Co-funded by
the European Union

- *Rule of law* (Everything the EU does is founded on treaties, voluntarily and democratically agreed by its EU countries).
- *Human rights* (The right to be free from discrimination on the basis of sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation, the right to the protection of one's personal data, and the right to get access to justice) [2].

These values, which are declared in numerous treaties and legislative acts, are common to all EU member states. They are basic in the regulation of national legislation and social norms. Researchers who are studying the principles of EU law, point out that the values (Article 2 of the Treaty on European Union) are not just high moral ideals, but have the status of legally binding principles.¹

However, from time to time, depending on geopolitical processes, economic crisis and the course of international politics, the thesis of the role and importance of European values is debated. The question of the stability and representation of values appears mostly next to the question of traditional value attitudes of each of the EU member countries. To a greater extent, we are talking about those members of the European Union whose economic functioning and democratic governance are in an incomplete process of transit. Nevertheless, European integration processes are aimed at establishing accepted standards of living among EU member states. This also affects the active dissemination of cultural landmarks, which contributes to the convergence of values throughout the EU.

Today, examining EU values and their role in the functioning of the European community, it should be noted that:

- values are part of the EU legislative system;
- the internal and external policies of the EU member states are correlated with European values;
- the values specified in Article 2 of the EU Treaty are the basis of modern integration processes in the European region and the expansion of EU borders;
- the basis of the EU value system is respect for a person's human rights and freedoms, equality of opportunities and quality of persons' lives. This directly affects the formation of an active civil society within EU member states;
- EU values are declared principles and postulates which contribute to the establishment of constructive interaction between member countries of the European Union;

Co-funded by
the European Union

- the development of a democratic social and legal state is possible under conditions of the implementation of EU values in the plane of political practice.

In conclusion, it should be noted that despite the fact that the modern retransmission and implementation of European values is not uniform across the EU member states, today the declared values are the basis which supports and defines general EU policy.

Sources and Literature:

1. Kochenov, D. 2017. "The Acquis and Its Principles: The Enforcement of the 'Law' versus the Enforcement of 'Values' in the European Union." In *The Enforcement of EU Law and Values*, edited by A. Jakab and D. Kochenov, 9–27, Oxford University Press, Oxford, UK.
2. Of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2016/C 202/01). *Official Journal of the European Union* from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN>
3. Treaty on European Union (consolidated version 1997) from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997M/TXT>

*Калуга В.Ф.,
д. філософ. н., професор кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук НУБіП України*

МІСЦЕ УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНИ В ЄВРОПІ З ПОЗИЦІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ: ВАРІАНТИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Для початку слід чітко розрізняти теорію та практику, відповідно уявлення та навиків і вміння, за якими проступає знання.

Теорія – сукупність уявлень про що б то було, зведена на базових припущеннях – міфах або в контексті сучасної науки – аксіомах, себто твердженнях, істинність яких принципово не можливо, ані спростувати, ані підтвердити, зважаючи на принципову обмеженість пізнавальних можливостей людини. При цьому пізнання за своєю суттю є нічим іншим як інтерпретацією – суб'єктивним тлумаченням ймовірної (уявної) суті чого б то було (явища, процесу, речі) з огляду на доступний контекст, який носить інтерсуб'єктивний

Co-funded by
the European Union

характер [4]. Водночас наука – це *упорядкована сукупність фактів, виявлених експериментальним шляхом або набутих іншим способом і верифікованих на практиці, у тій чи іншій сфері людської активності, уявлення про природу та причинність яких (фактів) представлено у вигляді конкурентних поміж собою гіпотез та/або теорій.*

Відтак, практика сполучена з досвідом, а отже з експериментом, в ході якого встановлюється функціональний стан чого б то було та/або виявляється, яким чином щось конкретне задовольняє інтересам експериментатора, як наслідок, людини загалом. Саме встановлення можливої значимості чого б то було в існуванні людини та/або спільноти і передбачає функціональний підхід. Таким чином звернення до функціонального підходу виключає всяке «любування» теоретичними конструкціями, породжене самолюбством, а в іншому випадку конкретними цілями теоретика чи того, хто за ним стоїть. При цьому функціональний підхід виявляється дійсно робочим або ефективним, коли речі називаються своїми іменами, тобто цілеспрямовано спростовується будь-яка гра слів.

Тому, по-перше, щодо історії – це основа ідентичності суб'єкта, а отже основопокладаюче явище в бутті мислячої істоти чи колективного суб'єкта [3]. Як наслідок, історія завжди є «продуктом» мисленнєвої діяльності суб'єкта, водночас предметом безпеки суб'єкта – його цілісності і адекватної ідентичності, а з іншого боку, предметом маніпулювання, у т.ч. навіювання – умовно кажучи, психотропною зброєю, оперування якою може призвести до зведення суверенного суб'єкта до стану зомбі [1]. По-друге, щодо українців – про українців можна говорити як про природне утворення – етнос, прагматичну конструкцію – націю, примусове формування – народ, тобто населення на певній території, віддані, як перше, так і друге, під управління суверену іменем або бога, або того ж таки народу [2]. По-третє, щодо України – вона може бачитися як країна – умова і обставина становлення етнічного українця в етнічній спільноті; як соціо-економічне формування, на базі якого «продукується» громадянин держави; як сукупність території і населення, організовані певними колами заради виконання певних проектів. По-четверте, щодо Європи – її можна ідентифікувати як континент, заселений споконвіків представниками білої, себто європеїдної раси – територія буття білої раси; як сукупності державних утворень, в просторі яких підтримується високий рівень добробуту і безпеки останнє століття у

Co-funded by
the European Union

порівнянні з іншими територіями – територія високих технологій і добробуту; як джерело і носія західного стибу мислення і світогляду – територія іудохристиянського менталітету.

Опираючись на вище сказане, вимальовується цілий спектр варіантів ситуації, у якій перебувають українці та Україна, паралельно спектру варіантів ситуації, у якій перебувають європейці та Європа. Залежно від того, на якому із можливих варіантів ситуації українців та України, а з іншого боку, ситуації європейців та Європи, зупиняється увага дослідника, вимальовуються відповідні бачення інтеграції України в Європу, а українців у європейську спільноту.

Приміром, якщо говорити про українців як етнос, а про європейців як представників європеїдної раси, то українці і є яскравими представниками європеїдної раси, тобто її суттєвою складовою і репрезентантом Європи. Без українського етносу європеїдна раса зазнає суттєвих екзистенціальних збитків. Якщо про українців говорити як про націю, то насамперед інтелектуальний потенціал українців, а в додаток ще й тяга (воля) до життя, як показує досвід, настільки високі, що залучення української нації до європейської спільноти з часом лише посиль перспективи нарощування колективного добробуту та безпеки. Якщо ж українців розглядати як народ у поєднанні з територією, яку він населяє, то тут все залежить від домовленостей, яких можуть між собою дійти світові центри впливу, швидше за все, представленими не урядовими колами тих чи інших держав, а таємними організаціями або утвореннями, які тому й таємні, що увагу від них відволікають напівтаємні, на кшталт масонів, хасидів абощо.

Між тим, доки людина не владна над собою, а владною над собою вона стає лише у разі, образно кажучи, смерті за життя, то всі можливі припущення такими і залишаються, що правда одні з припущень мають властивість спонукати людину до внутрішньої стабілізації та, так званого, духовного, а насправді сутнісного зростання, інші підштовхують до внутрішнього розбалансування і деградації, у т.ч. внаслідок втягування в конфлікти, нарощування рівня ненавистності, роздратування, агресії абощо, а з іншого боку – зосередженні на накопиченні і споживанні.

Зрештою, якщо говорити про об'єднання, то можна виділити природні, тобто такі, що утворюються на основі механізмів, котрі перебувають поза волею або й розумінням людини, та штучні, тобто

сформовані на основі проєктів. Основою під малочисельні природні об'єднання є смак (естетичний) або у спрощеному розумінні – вподобання, а під чисельні – ідеї як у примітивному їх баченні, себто ідеології (релігії як вільні інтерпретації Логоса або істини), приміром, мусульманська, іудейська, мордихаїстська (марксистська), ведична абощо; так і, умовно кажучи, містичному – йдеться про, так звані, егрегори.

Джерела та література:

1. Балабуха Андрей. (2005). Когда врут учебники истории. Прошлое, которого не было. Яуза, Эксмо; Москва. 342 с.
2. Калуга В.Ф. (2022). Культура як спосіб та простір буття з точки зору їх функціонального навантаження // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2 (92). С. 30-40.
3. Калуга В.Ф. (2014). Ідентичність та самоідентичність в соціальному бутті людини: від конфлікту до єднання. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 412 с.
4. Фейерабенд П. (2010). Наука в свободном обществе / пер. с англ. А.Л. Никифорова. М.: АСТ: АСТ МОСКВА. 378 с.

Лізаковська С.В.

*доктор наук з державного управління, доцент,
викладач Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте в
м. Гдіня*

ДЕЯКІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Нові виклики сьогодення, актуальні загрози к сфері міжнародної безпеки та сучасні зміни й трансформації у суспільно-політичній системі спонукають залучення нових суб'єктів до вирішення нагальних проблем та заспокоєння соціальних, економічних, гуманітарних потреб різних категорій населення. Крім органів публічної влади, інститути громадянського суспільства виступають новими актори у системі взаємодії “влада – суспільство” і активно залучаються до виконання завдань як на локальному, державному так і міжнародному рівнях.

Co-funded by
the European Union

Європейський досвід громадської участі в управлінському процесі демонструє такі інструменти впливу громадян на владу, як: консультації, спільне прийняття рішень, обов'язкове інформування громадян про публічні справи. Нові тенденції в управлінні публічними справами дають більше інформації і більший вплив громадян на рішення влади, що їх стосуються: можуть заблокувати або підтримати ініціативу, модифікувати суть або створити коаліцію для впровадження в життя певних вимог. Беручи на себе роль суб'єкта, який вирішує ряд соціальних проблем у державі, громадське суспільство займає вагомe місце в процесі вирішення нагальних невідкладних проблем, зокрема, таких, як робота з різними групами населення – особами з обмеженими можливостями, малозабезпеченими громадянами, самотніми, людьми похилого віку, жертвами насилля, соціально ізольованими особами.

Прикладом активної участі громадян у суспільно-політичному житті є громадський контроль як суспільна діяльність громадських об'єднань й окремих громадян, предметом якої є здійснення нагляду за діяльністю органів публічного управління. Важливою рисою громадського контролю є його неупередженість, оскільки недотримання зазначеного принципу може вплинути на втрату об'єктивності в процесі здійснення контролю.

У нинішніх умовах постійних викликів та загроз у реалізації публічних політик доречною є тенденція до більш активного залучення інститутів громадського суспільства до реалізації соціально-економічних завдань, а також постає потреба в контролі з боку громадськості за прийняттям рішень і подальшою їх реалізацією. У зв'язку з цим з'являється необхідність доступності, підзвітності та прозорості органів публічної влади перед суспільством, ефективного залучення механізмів контролю в антикорупційних сферах. Науковець М. Лендел зазначає, що починаючи з 1990-х рр. система реального місцевого самоврядування і самоорганізації громадян почала поширюватися у пострадянських країнах [1]. Дійсно, нові суспільні виклики та зміна політичної системи викликала появу нових акторів у соціально-політичній структурі. І. Ткаченко вказує: «У системі розвиненої демократії, котрею є Європейський Союз, користуючись створеними сприятливими умовами для розвитку громадянського суспільства і його залучення до управління об'єднанням, існує велика кількість інституцій, які з'єднують суспільство й уряд і відіграють вирішальну роль у розвитку демократії. Важливо також розуміти роль громадянського суспільства як інструменту, що

забезпечує зворотний зв'язок між органами ЄС і громадянами країн-членів» [2].

У країнах Європейського Союзу, влада визнала, що громадські організації здатні ефективно реалізовувати соціальні послуги, вони швидше реагують на потреби населення. Дана умова забезпечує підвищення довіри до влади з боку громадян, оскільки інститути, які створюються саме ними, розглядаються владою за принципом «рівний - рівному». Функція громадського контролю не виключає безпосередньої участі громадських організацій у реалізації соціально-економічних завдань у країні. Європейський досвід показує, що саме активна участь громадськості в суспільно-політичних процесах країни дає змогу підвищувати рівень довіри громадян до влади, звернути увагу на вирішення проблем локальної громади, а також є вимогою часу в сучасному змінному світі.

Джерела та література:

1. Лендвел М. Визначення оптимального розміру муніципалітетів у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи: роль європейських норм місцевого самоврядування. *Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ : Гостинець, 2008. Вип. перший (спеціальний випуск) ; заг. ред. О. Білоуса. С. 96–104.
2. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: дослідження. Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Київ, 2010.

Лізаковські Пьотр

кандидат наук у сфері наук про безпеку, викладач Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте в м. Гдиня

ЄВРОПЕЙСЬКІ І ПОЛЬСЬКІ ПРАВОВІ НОРМИ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стаття 68 Конституції Республіки Польща говорить: «Кожен має право на охорону здоров'я. Громадянам, незалежно від їх матеріального становища, органи публічної влади забезпечують рівний доступ до медичних послуг, що фінансуються за рахунок державних коштів. Умови

та обсяги надання послуг окреслює закон. Органи публічної влади зобов'язані забезпечувати особливу медичну допомогу дітям, вагітним жінкам, людям з особливи потребами та особам похилого віку. Органи публічної влади зобов'язані боротися з епідемічними захворюваннями та попереджати негативний вплив погіршення навколишнього середовища на здоров'я. Органи публічної влади підтримують розвиток фізичної культури, особливо серед дітей та підлітків» [2, 4]. Обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод, у тому числі щодо здоров'я, можуть встановлюватися лише законом (ст. 31), а держава забезпечує правовий захист життя кожної людини (ст. 38) [2].

Правовим актом *expressis verbis*, який визначає чинники безпеки у сфері охорони здоров'я в Польщі, є Закон від 11 вересня 2015 р. Про публічне здоров'я, в якому окреслено обсяг завдань у сфері охорони здоров'я, суб'єктів-учасників та правила їх фінансування: моніторинг та оцінка стану здоров'я суспільства, загрози здоров'ю та якості життя, пов'язаних зі здоров'ям суспільства; освіта у сфері здоров'я, адаптована до потреб різних груп суспільства, зокрема дітей, молоді та людей похилого віку; зміцнення здоров'я та профілактика захворювань; діяльність, спрямована на виявлення, усунення або обмеження загроз і шкоди фізичному та психічному здоров'ю в середовищі проживання, навчання, праці та відпочинку; аналіз адекватності та ефективності наданих медичних послуг щодо виявлених потреб суспільства в охороні здоров'я; ініціювання та проведення наукових досліджень та міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я; розвиток кадрового потенціалу, який бере участь у виконанні завдань у сфері охорони здоров'я [5].

Країни-члени Європейського Союзу зобов'язані адаптувати свої національні норми щодо забезпечення громадського здоров'я та безпеки у сфері здоров'я до рамкових стандартів Союзу. На своєму 56-му засіданні у вересні 2006 року Європейський комітет представив і розпочав широке дослідження стратегічних рішень для підтримки держав-членів у зміцненні заходів готовності до реагування на загрози здоров'ю, що мають наслідки для безпеки у цій сфері. Європейський комітет і Європейський центр профілактики захворювань тісно співпрацюють з ВООЗ. Основна відповідальність за належне реагування на загрози безпеці здоров'я держав-членів лежить на органах публічної влади, які зобов'язані створити правову, інституційну, організаційну, фінансову та дослідницьку та навчальну інфраструктуру. Каталог таких заходів спрямований на забезпечення доступу державних установ та пацієнтів до передових

досягнень медичної науки й техніки та водночас узгодження політики охорони здоров'я з діяльністю секторів, які співвідповідальні за формування умов здоров'я місцевих громад шляхом створення умов та інфраструктури для освіти у сфері здоров'я.

У доповіді ВООЗ 2008 року “Закриті прогалини в поколінні” визначено дві сфери соціальних детермінант здоров'я: (1) повсякденні умови життя (умови проживання), здорове фізичне середовище, справедливе працевлаштування та гідна праця, соціальний захист протягом усього життя, доступ до медичної допомоги; (2) соціальне забезпечення – структури для організації соціального та політичного життя, правила розподілу влади, фінансові ресурси та базовий потенціал, гнучкі програми охорони здоров'я та прозорість їх державного фінансування, програми боротьби з бідністю, принципи сталого розвитку, гендерна рівність і баланс сил і процвітання націй [3]. Серед передумов для формування умов у сфері охорони здоров'я у звіті сформульовано важливість безпеки у даній сфері в контексті багатой Півночі та бідного Півдня. Такий підхід вказував на якісні проблеми цієї безпеки, які безпосередньо відбиваються на системі організації суспільного життя, чинних правових нормах, соціоструктурі, пов'язаній зі знаннями про людину, культурному впливі на створення безпеки здоров'я [1].

Джерела та література:

1. Jarmoszko S. O bezpieczeństwie zdrowotnym z perspektywy antropologii bezpieczeństwa, [w:] M. Cieślarczyk, I.A. Trzpił, D. Zbroszczak (red.) *Bezpieczeństwo zdrowotne w Polsce. Uwarunkowania personalne i strukturalne*, UPH, Siedlce 2017, s. 50-51.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
3. Political Declaration on Social Determinants of Health: A Snapshot of Canadian Actions 2015, <http://www.who.int>. [dostęp: 20.07.2022].
4. Ustawa z dnia 6 listopada 2008r. o prawach pacjenta i rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. 2008, nr 159 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1492).

dr Aleksy Piasta
Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

REORGANIZACJA PARAFII PRAWOSŁAWNEJ W PIOTRKOWIE PO ODZYSKANIU NIEPODLEGŁOŚCI PRZEZ POLSKĘ (1920–1921)

W samym centrum Piotrkowa Trybunalskiego wznosi się okazała budowla o charakterystycznej stylistyce. Konsekwentna w grudniu 1848 r. cerkiew prawosławna pw. Wszystkich Świętych przetrwała w nienaruszonym stanie czas rozrachunków z carskim, rosyjskim zaborcą dokonywanych po 1918 r. przez odrodzoną Polskę. W przeciwieństwie do innych ośrodków miejskich, takich jak chociażby pobliski Tomaszów Mazowiecki, nie padła ofiarą tzw. „ducha dziejów” i nie została rozebrana. Być może zadecydował o tym przypadek, a może raczej silna diaspora prawosławna, częściowo spolonizowana, obecna w Piotrkowie od kilku wieków. Według różnych danych, do wybuchu pierwszej wojny światowej i ewakuacji administracji rosyjskiej, w samym mieście zamieszkiwało ok. 2500 wyznawców prawosławia, w zdecydowanej większości urzędników i wojskowych. Po zakończeniu działań wojennych społeczność ta ograniczyła się do ok. 250 osób.

Austriacka administracja okupacyjna internowała w 1915 r. ks. Włodzimierza Artieckiego, proboszcza piotrkowskiej cerkwi i wywiozła w głąb Austrii. Chociaż oficjalnie parafia nie działała, obowiązki jej administratora pełnił młody duchowny, wyświęcony w 1916 r., ks. Andrzej Karpowicz. Austriacy zamienili cerkiew na magazyn wojskowy, skonfiskowali dzwony cerkiewne i zarekwirowali budynek plebanii.

Jesienią 1920 r. zapadły decyzje, które miały przesądzić o losie piotrkowskiej świątyni. W październiku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie reaktywowało (jak zaznaczono, tymczasowo) parafię prawosławną w Piotrkowie i powierzyło jej zarząd ks. A. Karpowiczowi. W obrębie administracyjnym parafii znalazły się bardzo odległe miejscowości leżące na terenie powiatów będzińskiego, częstochowskiego, koneckiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, radomszczańskiego i rawskiego. Nowy proboszcz miał mnóstwo obowiązków duszpasterskich będąc ciągle w podróży – od Sosnowca i Dąbrowy Górniczej po Tomaszów Mazowiecki.

Co-funded by
the European Union

Karpowicz w listopadzie 1920 r. złożył na ręce starosty piotrkowskiego Hołyńskiego wymaganą prawem przysięgę wierności Państwu Polskiemu i przystąpił z wrodzoną sobie energią do odbudowy struktur parafialnych. W pierwszym rządzie przejął budynek cerkwi oraz uzyskał zgodę na zamieszkanie w dawnym budynku plebanii przy ul. Słowackiego 16 (dawniej Kaliska 16), skąd eksmitowano funkcjonariusza Policji Państwowej, samowolnie zajmującego lokal. Sprawa własności piętrowej kamienicy tzw. „popówki” nie została uregulowana. Plac pod budynkiem wzniesionym w 1870 r. na miejscu rozebranego obiektu po parafii unickiej należeć miał do państwa i parafia prawosławna nie miała do niego prawa własności. Kolejną kwestią nierozwiązywalną przez wiele lat, była sprawa cmentarza wojskowego w Piotrkowie zorganizowanego na gruncie leżącym w obrębie cmentarza prawosławnego.

Oprócz spraw administracyjnych proboszcz Karpowicz nie zapominał o sprawach duchowych. W ochronie dla sierot prawosławnych pod wezwaniem Św. Zofii zorganizował lekcje religii dla dzieci. Starał się też regularnie świadczyć posługę w odległych zakątkach parafii. Świadectwem tej działalności jest seria fotografii przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, pokazujących ks. Karpowicza w otoczeniu wiernych, m.in. w Częstochowie i Sosnowcu.

W Sosnowcu, w którym przed wybuchem pierwszej wojny światowej działała samodzielna parafia prawosławna doszło na początku lat dwudziestych do gwałtownego sporu kompetencyjnego. Konflikt spowodowały decyzje personalne ordynariusza diecezji grodzieńskiej, bp. Włodzimierza, który jesienią 1921 r., bez porozumienia i akceptacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, próbował odnowić parafię w Sosnowcu, powierzając jej administrowanie ks. Sadowskiemu. Na początku października zjawił się on w Sosnowcu i rozpoczął posługę. Na skutek interwencji ks. Karpowicza, władze polskie anulowały decyzje bp. Włodzimierza, uznając za prawowitego zarządcę parafii sosnowieckiej proboszcza piotrkowskiego.

Podsumowując te krótkie rozważania poświęcone organizacji parafii piotrkowskiej w odrodzonej Polsce, należy zwrócić uwagę na osobiste zasługi ks. A. Karpowicza w zachowaniu prawosławia w Piotrkowie i uratowaniu zabytkowej świątyni. To dzięki jego zabiegom, uporowi, a także deklarowanej i wyrażanej czynnie lojalności wobec państwa polskiego miejscowa cerkiew uniknęła losu podobnych obiektów

sakralnych wybudowanych przez rosyjskiego zaborcę w innych miastach byłego Królestwa Polskiego, rozebranych i wyburzonych po 1918 r. Ksiądz A. Karpowicz na trwałe wpisał się w losy piotrkowskiego grodu pełniąc funkcję proboszcza aż do swojej śmierci w roku 1947, która nastąpiła u progu setnej rocznicy konsekracji świątyni.

David Reichardt

*PhD in International Relations
Institute of International Relations
Comenius University, Bratislava*

EUROPEAN UNION BASIC VALUES: HOW TO ACHIEVE UNITY IN DIVERSITY?

The idea of the European Union as an organization of “basic values” has been an evolving concept. The early post-war European communities of 20th century Europe – the European Coal and Steel Community, The European Atomic Energy Agency, and the European Economic Community, had much to do with “economics” and little to do with “values.” However, this was to slowly change. The ongoing Cold War increasingly impressed upon European Community (EC) members the uniqueness of their democratic values juxtaposed to Soviet communism.

As the EC progressed, the Community increasingly incorporated the idea of values into its policy statements and treaties, so much so that by the 1980s the countries of Greece, Portugal and Spain were admitted to the Community on the basis of the progress they had made toward “democratization” and “liberalization.” In fact, by 1987 the Single European Act Treaty specifically mentioned democracy, freedom, equality and social justice as Community values.

However, it was the Treaty on European Union of 1992 that was the key turning point of the organization in the understanding itself as a “values based community.” This has been reinforced more recently by the Charter of Fundamental Rights (2000) and the Treaty of Lisbon, whose stated values include equality, freedom, human dignity, democracy, rule of law, peace, security and the solidarity of all the Member States (Treaty of Lisbon, Article 6 (1) EU).

The question, however, concerns the precise definition of these values and how far they extend. The topic has recently become more salient due to

challenges to them from member states such as Hungary and Poland, though those two states are hardly the only EU members that have been accused of operating outside union values over the years.

So, the question becomes how may the EU strike a balance between its defined values and the values of member states that may diverge in various and important ways? Or shall it simply be a case of the EU adhering very strictly to a particular understanding of them and then taking member states to task for perceived noncompliance each and every time? Is there space for the EU and its member states working together, taking into account member cultures and traditions? And how much flexibility should be allowed? These are difficult and complex questions, but questions that nonetheless need to be addressed, and will be addressed within the scope of this project.

Sources and Literature:

1. Ailincăi, M. A. “Who monitors compliance with fundamental values in EU Member States?” <https://verfassungsblog.de/who-monitors-compliance-with-fundamental-values-in-eu-member-states/> (assessed, 30.10.22).
2. Akaliyska, P., et al. A community of shared values? Dimensions and dynamics of cultural integration in the European Union. *Journal of European Integration*. Volume 44, 2022, Issue 4.
3. Dratwa, J. “How Values Matter at the European Commission.” <https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2014-3-page-86.htm> (assessed, 30.10.22).
4. European Union. Single European Act. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN> (assessed, 30.10.22).
5. European Union. Treaty of Lisbon. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN> (assessed 10.30.22).
6. Gilli, M. *L'idée d'Europe, vecteur des aspirations démocratiques: les idéaux républicains depuis 1848: actes du colloque international organisé à l'Université de Franche-Comté les 14, 15 et 16 mai 1992*. 1994.
7. Harle, V. *European Values in International Relations*. Bloomsbury Academic, 2016.

Co-funded by
the European Union

8. Hyde-Price, A.G.V. *The International Politics of East Central Europe*, Manchester University Press, 1996.
9. Kochenov, D. 2017. "The Acquis and Its Principles: The Enforcement of the 'Law' versus the Enforcement of 'Values' in the European Union." In *The Enforcement of EU Law and Values*, edited by A. Jakab and D. Kochenov, 9–27, Oxford University Press, Oxford, UK.
10. Kropp, K. The cases of the European Values Study and the European Social Survey—European constellations of social science knowledge production, *Serendipities* 2.2017 (1): 50–68, doi:10.25364/11.2:2017.1.4
11. McCormick, J. *Europeanism*. Oxford University Press, 2010.

Mgr Jacek Zietek

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

NAJSTARSZE ZAKŁADY FOTOGRAFICZNE W MATERIAŁACH ŹRÓDŁOWYCH PIOTRKOWSKIEGO ARCHIWUM

Fotografie, które są niezmiernie ważnym źródłem historycznym zaliczają się do narodowego zasobu archiwalnego – zarówno państwowego (w zasobach archiwów państwowych), jak i niepaństwowego – będąc niezwykle ważnym elementem np. archiwów rodzinnych. Funkcjonujące ponad sto lat Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (dalej APPT) w swoim zasobie posiada liczne materiały fotograficzne, zgromadzone w *Zbiorze fotografii*, w archiwach rodowych, czy też w zespołach wytworzonych dawniej przez urzędy administracji państwowej i samorządowej. Fotografie archiwalne są cennym, daleko wykraczającym poza rolę zwykłej ilustracji, elementem różnorodnych publikacji źródłowych opracowanych na bazie zasobu APPT.

W przypadku wytwórców fotografii, czyli właścicieli i pracujących w nich artystach - fotografikach, w zasobie archiwum mamy informacje zachowane w wielu czasem nietypowych materiałach źródłowych. Wiadomości o najstarszych atelier fotograficznych w Piotrkowie wystąpiły w „Listach opłat kanonu od handlarzy i procederystów przypadający w Kasie Ekonomicznej Miasta Piotrkowa”. W tych aktach znalazły się zapiski o właścicielach pierwszych zakładów z lat 60. i 70. XIX wieku: K. Supliku, S. Zewaldzie, T. Chodźce i S. Langfierze. Z okresu drugiej połowy XIX wieku wzmianki o fotografach znaleźć można w „Księgach ludności

Co-funded by
the European Union

niestałej miasta Piotrkowa”. Wystąpiły tam informacje o dagerotypistach i fotografach, którzy przemieszczając się po kraju przebywali krótko w Piotrkowie. Takich „wędrownych fotografów” w historii miasta było wielu: J. Ernst, L. Filtz (w 1855 roku), K. Kluczkowski (1866), B.I. Feszelman (1897), B. Szejnert (1903), A. Turmanow (1909), W. Kon (1910), A. C. Kogan (1911), M. Pawliszewski (przed 1914), W. Edman (1914-1916) oraz A.J. Karczewski (1928). Poza tymi „podróżującymi artystami”, w księgach można znaleźć informacje dotyczące przybycia do miasta osób, które w późniejszym czasie założyły swoje atelier: J. Krawczykowski (1910 rok, a w 1912 roku przejął zakład J. Szukalskiego), M. Fabiszewski (1903 rok, a 9 lat później otworzył swoją firmę fotograficzną) i inni.

W aktach „Kancelarii Gubernatora Piotrkowskiego” znajdujących się w Archiwum Państwowym w Łodzi znaleźć można dokumenty o sprzedaży zakładów fotograficznych, prośby o wyrażenie zgody na założenie atelier, czy też podania o wykonywanie usług fotograficznych na terenie guberni.

Dużo wiadomości o zakładach fotograficznych zamieszczanych było w prasie piotrkowskiej – czasopisma: „Tydzień”, „Obserwator”, „Kronika Piotrkowska”, „Dziennik Piotrkowski” czy też „Głos Trybunalski”. Można tam przeczytać o uroczystych otwarciach atelier fotograficznych, o problemach związanych z działalnością oraz reklamy z ofertami usług. Te ostatnie umieszczane były również w broszurach i kalendarzach wydawanych przez stowarzyszenia i firmy, np.: „Strażak na rok 1882” oraz „Kalendarz Dobroczynności dla Chrześcijan”. W okresie I wojny światowej władze okupacyjne austro-węgierskie nakazały wykonanie spisów firm i zakładów fotograficznych i handlujących częściami fotograficznymi, które to dokumenty zachowały się w zasobie APPT. Także w materiałach źródłowych dotyczących formowanych w mieście Legionów Polskich oraz związanych z działalnością Naczelnego Komitetu Narodowego, a szczególnie Biura Techniczno-Fotograficznego, występują zdjęcia dokumentujące działalność niepodległościową. Fotograficzne materiały archiwalne z tego okresu wytworzone przez piotrkowskie atelier znajdują się w spuściznach po znanych piotrkowianach: M. Rawicie-Witanowskim, L. Strzelczyk oraz K. Strzeleckiej.

Liczne nowe atelier powstające po I wojnie spowodowały, że ilość wykonywanych zdjęć zwiększyła się wielokrotnie. Ubiegając się o wydanie dowodu osobistego, paszportu, czy też uzyskanie pozwolenia na broń należało do wniosku dołączyć swoją fotografię. Stąd też w zespołach akt

Co-funded by
the European Union

Starostwa Powiatowego w Piotrkowie (zespół nr 1) oraz *Akt miasta Piotrkowa* (zespół nr 9) znajduje się liczny materiał archiwalny zawierający zdjęcia sygnowane stemplami miejscowych firm fotograficznych. W tych zespołach znaleźć można korespondencję między Magistratem a właścicielami zakładów i ich prośby o zmniejszenie lub rozłożenie na raty opłat za usługi. W aktach znaleźć można informacje z wykazami właścicieli zakładów fotograficznych i spisami zakładów, gdzie poza nazwą i siedzibą umieszczana była także kwota roczna podatku, którą musieli uiścić posiadacze atelier.

Poza wyżej wymienionymi zespołami akt, wiadomości o zakładach fotograficznych (szczególnie z okresu międzywojennego) znaleźć można w spisach abonentów telefonicznych, księgach adresowych Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, w kalendarzach - informatorach na województwo lub w kieszonkowych informatorach - notesach miasta.

Bogaty materiał źródłowy związany z historią atelier fotograficznych zachowany z zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim stał się podstawą opracowania naukowego wydanego drukiem pod tytułem „Przeszłość oświetlona błyskiem magnezji”, gdzie usystematyzowano i określono ramy czasowe działalności wszystkich zakładów do 1945 roku.

Підберезних І.Є.,

*к.і.н., доцент кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили*

«ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРИНЦИПІВ СТАТУТУ ООН» – ІСТОРИЧНА РЕЗОЛЮЦІЯ

12 жовтня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН відстояла свої основні принципи, міжнародне право та мир, ухваливши Резолюцію Генасамблеї ООН ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» [1]. Генеральна Асамблея засудила спробу незаконної анексії Російською Федерацією Донецької, Херсонської, Луганської та Запорізької областей України та зажадала від неї негайно вивести усі свої збройні сили з території України. В результаті 143 держави-члени проголосували «за», п'ять проголосували – «проти» та 35 – «утрималися». Проти проголосували Білорусь, Кореїська Народно-Демократична Республіка, Нікарагуа, Росія та

Сирія. Більшість країн, що утрималися, були африканськими країнами, поряд з Китаєм та Індією. У резолюції, яка «захищає принципи» Статуту ООН, зазначається, що Донецька, Херсонська, Луганська та Запорізька області тимчасово окуповані Росією внаслідок агресії, є порушенням територіальної цілісності, суверенітету та політичної незалежності України. Явно порушуючи Статут ООН Росія анексувала територію України на основі фіктивних референдумів, що підриває принципи, за які виступає міжнародне співтовариство та порушує міжнародне право таким чином, що це стосується безпеки кожної країни. Ці дії є порушенням територіальної цілісності, суверенітету України та несумісні з принципами Статуту ООН.

Багато держав-членів висловили жаль з приводу агресії Російської Федерації стосовно України та її спроб анексії української землі як кричущої зневаги основними принципами, на яких було засновано Організацію. Зокрема, Сполучені Штати рішуче засуджують незаконні спроби Росії анексувати суверенну українську територію. Президент Джо Байден щодо голосування на Генасамблеї ООН заявив: «Сьогодні переважна більшість світу – країни з усіх регіонів, великі та малі, що представляють широкий спектр ідеологій та урядів, проголосували за захист Статуту Організації Об'єднаних Націй та засудження незаконної спроби Росії анексувати українську територію силою. 143 нації стояли на боці свободи, суверенітету та територіальної цілісності, навіть більше, ніж 141 нація, яка в березні проголосувала за беззаперечне засудження війни Росії проти України. Лише чотири з них обрали бік Росії – Білорусь, Корейська Народна-Демократична Республіка, Нікарагуа та Сирія. Нападаючи на основні положення Статуту ООН, Росія підриває основи міжнародного миру та безпеки. Ставки цього конфлікту всім зрозумілі, і світ надіслав чітку відповідь: Росія не може стерти з землі суверенну державу. Росія не може міняти кордони силою. Росія не може захопити територію іншої країни як свою. Україна має ті ж права, як будь-яка інша суверенна країна [2].

За словами держсекретаря США Ентоні Блінкена, територіальна цілісність є центральною опорою Організації Об'єднаних Націй, і запекла неповага Росії до національних кордонів та суверенітету України не може бути і не буде прийнята. Голосування в Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй є потужним

нагадуванням про те, що переважна більшість країн підтримують Україну, захищаючи Статут ООН та рішуче виступаючи проти російсько-української війни та її народу, що триває [3].

У ході дискусії представник Чехії заявив, що організація Російською Федерацією «фейкового голосування на тлі війни» є ще одним доказом залякування та порушень, на які зазнають громадяни України. Деякі виступаючі були більш нейтральні у своєму підході, а деякі виступили за Російську Федерацію. Серед них була Кореїнська Народно-Демократична Республіка, делегат якої заявив, що жителі Луганська, Донецька, Херсона та Запоріжжя проголосували за входження до складу Російської Федерації. Він також додав, що незаконні акти агресії проти колишньої Югославії, а також Афганістану, Іраку та Лівії з боку США та інших західних країн ще не розглянуті Радою Безпеки [4].

Отже, через майже вісім місяців російсько-української війни світ продемонстрував, що він більш згуртований та більш ніж будь-коли сповнений рішучості притягнути Росію до відповідальності за її порушення. Український народ має можливість вибирати своє власне майбутнє та мирно жити в межах його міжнародно визнаних кордонів.

Джерела та література:

1. Territorial integrity of Ukraine : defending the principles of the Charter of the United Nations : draft resolution / Albania, Australia, Austria, Belgium, Bulgaria, Canada, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Georgia, Germany, Greece, Guatemala, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Japan, Latvia, Liberia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, Malta, Montenegro, Netherlands, Norway, Palau, Poland, Portugal, Republic of Korea, Republic of Moldova, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Trinidad and Tobago, Türkiye and Ukraine. United Nations. Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3989859?ln=en>
2. Statement of President Joe Biden on the United Nations General Assembly Vote Condemning Russia's Illegal Attempts to Annex Ukrainian Territory. October 12, 2022. U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/statement-of-president-joe-biden-on-the-united-nations-general-assembly-vote-condemning-russias-illegal-attempts-to-annex-ukrainian-territory/>

3. Press Statement Antony J. Blinken, Secretary of State. October 12, 2022. U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/un-general-assembly-resolution-condemning-russias-attempted-annexation-of-ukraines-territory/>
4. With 143 Votes in Favour, 5 Against, General Assembly Adopts Resolution Condemning Russian Federation's Annexation of Four Eastern Ukraine Regions. October 12, 2022. United Nations. URL: <https://press.un.org/en/2022/ga12458.doc.htm>

Піструіл І.В.

*к.і.н., доцент кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили*

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ В УМОВАХ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

«Підвищення кваліфікації». Словосполучення, що знайоме всім зі школи, коли деякі вчителі раптом зникали. При цьому, школярам з поважним видом повідомляли, що їх вчитель не захворів, а пішов підвищувати свою кваліфікацію. Замість їх вчителя, вести заняття частіше «надсилали» якогось молодого вчителя або навіть студента-практиканта. Самі учні по різному відносились до відсутності свого вчителя. Частіше – це була радість з приводу відсутності вчителя, який знає рівень підготовки своїх учнів, та наявності «свободи» на заняттях, коли іноді ніякої дисципліни взагалі не було. Через певний час навіть учням набридав цей «гармидер» і більшість починало дещо сумувати з приводу відсутності свого вчителя. Але так було не завжди. Неоднозначно відносились до підвищення кваліфікації і самі вчителі. З одного боку, необхідно було кудись ходити та щось «дуже важливе» слухати – самим вчитись. З іншого боку, для вчителя це була можливість відпочити від своїх занять, зошитів, шкільних проблем тощо. Як би там не було, в Радянському Союзі була сформована централізована система підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл. При цьому, окремо підвищували кваліфікацію не тільки вчителі, але й директори шкіл. Так чи інакше, по закінченні кваліфікаційних курсів, вчителі отримували необхідний чи зайвий для них багаж знань, пов'язаний з

методичними розробками, новими науковими досягненнями та відкриттями у відповідних галузях. Не менш важливе було формальне та неформальне спілкування, обмін досвідом та взагалі, як кажуть сьогодні, відчуття якоїсь корпоративності. Це все, без сумніву, давало деякий поштовх до подальшої плідної праці.

Дещо інакше проходило підвищення кваліфікації у викладачів вищих учбових закладів (університетів, інститутів та академій). Деякі з них самі у якості вчителів для вчителів брали участь у роботі курсів підвищення кваліфікації. Судячи з власного досвіду автора, підвищення кваліфікації викладачам вищих учбових закладів проводилося автоматично при виконанні деяких процедур (видання монографії, методичного посібника, отримання наступного наукового чи викладацького звання тощо). Однак, з часом, все це потроху відходило на другий план. Викладачів почали зобов'язувати проходити підвищення кваліфікації в інших учбових або наукових установах із заповненням певної кількості необхідних документів та без відриву від виробництва. Зрозуміло, що часто ніякого підвищення кваліфікації не проходило взагалі. Заповнювались необхідні папірці на початку та наприкінці так званого «підвищення». І все. Але, все ж таки, необхідно зазначити, що деякі з викладачів проходили підвищення кваліфікації в наукових установах, навіть іноді в інших містах. Це проходило завдяки особистим знайомствам з колегами, виходячи з наукових інтересів та фінансових можливостей. При цьому, підвищення відбувалося за кошти бажаного «підвищитись». Можливо, тому ця практика, не набула широкого розповсюдження, незважаючи на те, що це було справжнє підвищення кваліфікації. Таким чином, складалася парадоксальна ситуація. І тут немає нічого дивного. Все проходило в рамках загального соціально-економічного розвитку країни, коли апарат чиновників перекладає вирішення проблем на своїх громадян. Це породжує різні негативні явища у суспільстві, загальновідомим прикладом яких є корупція.

Згодом ситуація знову почала змінюватись. Пов'язано це з впровадженням online та дистанційних курсів підвищення кваліфікації. Найбільшої популярності ця форма підвищення кваліфікації набула серед молодих викладачів. І це зрозуміло. Молодь більше користується інтернетом, у молодих викладачів немає потужних зв'язків з викладачами інших установ, та й фінансове становище молодих викладачів - дуже нестабільне. Свою роль зіграла і світова пандемія.

Co-funded by
the European Union

Тому, дистанційна форма підвищення кваліфікації набуває все більшої популярності. Як вказується в інформаційних листах, можна прослухати «лекції та виступи відомих світових лідерів в сфері політики, бізнесу, науки, культури, освіти». При цьому забезпечується переклад або субтитрування. Крім того, наявна можливість дивитися виступи в оригіналі англійською мовою з субтитрами «в режимі відеозапису, що дозволяє переглядати виступи та лекції в зручний для себе час (зранку, по обіді, ввечері, вночі)». І все це – для широкого загалу науковців та викладачів: математиків, медиків, біологів, хіміків, економістів, філологів, лінгвістів, юристів, істориків, політологів, міжнародників, географів, філософів, фахівців з держуправління тощо. Потрібно тільки заплатити певну суму грошей. Без сумніву – це цікаво: прослухати, наприклад, лекцію Аунг Санг Су Чжі або Джиммі Картера. Та є деякі питання: яку корисну наукову інформацію отримують медики або лінгвісти після прослуховування лекції Леха Валенси? Або, як допоможе «лекція» М. Горбачова при викладанні курсу «Антропологія»? Це, без сумніву, дещо розширить ерудицію слухача, але точно не підвищить кваліфікацію за його фахом.

Подібною, але все ж таки іншою формою є online курси підвищення кваліфікації. Плюсом тут є «живі» лекції та після лекційне «живе» спілкування. Однак, теми лекцій іноді досить широкі та часто пов'язані з провадженими закордонними методами викладання. Це досить цікаво, набувається певний досвід, але впровадження закордонних методів викладання в наших реаліях іноді практично неможливе. Перш за все, коли закордонні колеги дізнаються про навантаження наших викладачів, вони хапаються за голову з окликом «вау». По друге, у нас склалася своя школа викладання і часто при порівнянні різні системи викладання - дуже схожі, тільки з різницею у назвах та грошах, за які ці схеми були впроваджені. Та й оплата праці наших викладачів не завжди стимулює якісне викладання. Крім того, викладачі, як за кордоном, так і у нас - досить різні. Викладач може бути гарним науковцем і володіти кількома мовами, та при цьому бути посереднім викладачем. І тут ніякі методики йому не допоможуть. А буває і навпаки.

Повернемось до нашої теми. Дистанційні та online курси підвищення кваліфікації надалі будуть набувати все більшої популярності. Причому, все це може все більше «монетизуватись»: є попит, і платня за курси буде все більша. Це може призвести до

Co-funded by
the European Union

негативних наслідків (наприклад – корупція, договірне стажування тощо). Але головне – ми вже більше 30-ти років існуємо в стадії реформування (чогось - в щось). І в стадії реформування ми будемо знаходитись ще досить довго, бо це є гроші чиновників, які періодично змінюються, намагаючись заробити на реформах. Тому ми намагаємося зробити «цукерку» з тих директив, що «спускають» на голови викладачів. А війна та глобальні виклики XXI століття тут взагалі ні до чого.

Соловійова А.С.

*к. політ. н., доцент кафедри журналістики
ЧНУ імені Петра Могили*

ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Європейський Союз починав своє існування більшою мірою як економічна організація. Проте від початку об'єднання його батьки-засновники вели мову про необхідність закладення в його основу спільних європейських цінностей. Адже саме це є запорукою можливості існування такого роду об'єднання в майбутньому.

Варто відмітити, що в процесі становлення концепту «європейських цінностей» можна виділити кілька етапів формування, починаючи з античного періоду, на зміну якому прийшли епохи Середньовіччя, Ренесансу й Просвітництва, за якими йшли етапи затвердження лібералізму та період першої половини XX століття. І в результаті еволюційної послідовності цих етапів ми отримали змогу говорити про європейські цінності на етапі створення Європейського Союзу.

Будучи динамічною категорією, «європейські цінності» на всіх цих етапах змінювали свій зміст відповідно до специфіки епохи. Тому сучасна система цінностей Європейського Союзу має являти собою своєрідну квінтесенцію цінностей попередніх етапів та ставати відображенням європейської ідентичності.

Як бачимо, поняття європейських цінностей нерозривно пов'язане з концептом «європейська ідентичність», яке досліджував, зокрема, французький соціолог Е. Дюркгейм, представивши його як колективну свідомість європейських суспільств.

Co-funded by
the European Union

Ключові цінності європейської спільноти другої половини ХХ століття знайшли своє відображення також в головному гаслі Європейського Союзу – «Об'єднаний в різноманітті», – в якому відображається повага до розмаїття культур та традицій народів Європи.

Основні цінності Європейського Союзу зафіксовані у Лісабонському договорі, зокрема у статті другій цього Договору зазначено, що «Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів у суспільстві, в якому панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками та чоловіками» [1].

В Хартії основних прав Європейського Союзу визначено, що він має існувати на засадах гідності (базові права на життя й фізичний та духовний захист особистості), свободи (свобода думки та віросповідань, захист свободи, безпеки та приватності), рівності (рівність можливостей, відсутність дискримінації, повага усіх різновидів різноманіття), солідарності (трудові права, охорона здоров'я та захист навколишнього середовища), поваги до прав громадян (політичні та громадянські права та свободи) та справедливості (права на справедливий судовий захист, презумпція невинуватості тощо) [2].

Варто відмітити, що визнаючи цінності універсальними та деякою мірою абстрактними категоріями, європейські політики намагалися надати їм конкретики та можливості для вимірювання. Саме через це, визначаючи перелік ключових цінностей, було вирішено уникати частого згадування, наприклад, рівності та справедливості. Зокрема, рівність може бути представлена як рівні можливості та права всіх членів суспільства, а може являти собою т. зв. «зрівнялівку», тобто відсутність можливості та потенціалу до подальшого розвитку після досягнення відповідного рівня. Тоді як справедливість, являючи собою складну філософську категорію, може бути надмірно залежною від того, як її розуміє суб'єкт, що розподіляє блага.

Отже, створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя на засадах демократизму та верховенства права, засновники

Європейського Союзу прагнули поставити індивіда з його унікальною ідентичністю в центрі його діяльності.

Джерела та література:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union (2016/C 202/01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN> (дата звернення 06.10.2022).
2. Charter of fundamental rights of the European Union (2012/C 326/02) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT> (дата звернення 06.10.2022).
3. European Union website, (2022). https://europa.eu/european-union/index_en (дата звернення 06.10.2022).

Файчук О. Л.

к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки, ЧНУ імені Петра Могили.

Сургова С. Ю.

к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки, ЧНУ імені Петра Могили.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проблема формування ціннісних орієнтацій є досить актуальною в сучасній науці, вона набула розмаху не тільки на просторах нашої країни, а й за її межами. Адже цінності відіграють велику роль в нашому житті та в соціумі, те з якими цінностями виховується молодь сьогодні, залежить майбутнє. Поняття «цінність» розглядається багатьма науками (соціологія, філософія, психологія) і відображає позитивну чи негативну значущість предмета або ж явища. У структурі індивідуальної свідомості цінності є ідеальними образами та орієнтирами поведінки і діяльності людей. Протягом життя кожна людина створює свою систему ціннісних уявлень, орієнтацій, установок. Ціннісні орієнтації особистості можуть складати своєрідну ієрархію цінностей, але серед різних видів цінностей можна виділити

Co-funded by
the European Union

основні, наприклад: свобода, честь, вихованість, діти, сім'я, праця, творчість, гуманізм солідарність, інтелігентність, нація, народ. Сучасні соціологічні дослідження свідчать про те, що за останні роки більшість молодих людей починають переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх досить сильно приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь у управлінських структурах. Поряд із цим можна спостерігати також і тенденцію росту інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється у збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу.

Ціннісні орієнтації – це елементи мотиваційної структури особистості, на підставі яких відбувається вибір тих чи інших соціальних установок як цілей або мотивів конкретної діяльності. Ціннісні орієнтації соціальних працівників формуються під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей, яка змінюється з розвитком історії. Події останніх десятиліть значно вплинули на систему ціннісних орієнтацій фахівців соціальної роботи в Україні. Так, в Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України (2005 рік) прописані етичні цінності та принципи (пріоритетність інтересів клієнтів, довіра, толерантність, повага до гідності тощо) [2].

Разом з тим в світі відбуваються глобалізаційні процеси, які зумовили появу Міжнародної соціальної роботи, що спричинило розробку «Глобальної декларації етичних принципів соціальної роботи» (2018 рік). В цьому документі визначені основні цінності соціальної роботи: людська гідність, рівність, свобода, повага, недискримінація, толерантність, справедливість, відповідальність [3]. Британська асоціація соціальних працівників відносить до професійних цінностей соціальної роботи: права людини, соціальну справедливість та професійну доброчесність.

Також є певна різниця поглядів щодо розуміння поняття. Так, українські дослідники визначають: «цінності соціальної роботи – це система етичних норм поведінки; ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень; вважаються ядром соціальної роботи, вони впроваджуються в практику за допомогою знань та навичок [4]. Британські дослідники ж дослідники під цінностями розуміють «конкретні типи переконань, яких дотримуються люди щодо того, що вважати гідним або цінним у контексті соціальної роботи (загальні переконання про природу доброго суспільства, загальні принципи, як цього досягти за

допомогою дій, а також бажані якості або риси характеру професійних практиків» [1].

Отже, ми можемо стверджувати, що становлення і розвиток соціальної роботи в Україні має свою історію та особливості, але не суперечить загальносвітовим тенденціям. Трагічні події останнього десятиріччя зумовили остаточний відхід від радянської ідеології та переорієнтацію на європейські норми. Ціннісні орієнтації соціальних працівників в Україні визнають пріоритетність особистості відносно суспільства, прагнення до соціальної справедливості та економічного, фізичного і розумового благополуччя всіх членів соціуму.

Джерела та література:

1. The Code of Ethics for Social Work/ British Association of Social Workers. 2012. URL: http://cdn.basw.co.uk/upload/basw_1123_15-7.pdf
2. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05>.
3. Семігіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.
4. Соціальна робота: В 3-х ч. -- Ч. 1. Основи соціальної роботи / За ред. Т. Семігіної, І. Григи. Київ: КиєвоМогилянська академія, 2004.]

Шевченко Н. В.

*к.і.н., доцент кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили*

НАВІЩО УНІВЕРСИТЕТАМ ГЕНДЕР?

Із 90-х років ХХ ст. ООН та Європейський Союз започаткували до законодавчого запровадження концепцію гендерної рівності і захисту прав жінок у всесвітньому масштабі [1, с. 5–8]. Визнання гендерної рівності як основної глобальної політичної стратегії світового розвитку відбулося на ХХІІІ спеціальній Генеральній Асамблеї ООН (Нью-Йорк, 2000). У прийнятому «Пакті Розвитку Тисячоліття» (2000–2015 рр.) серед восьми пріоритетних цілей третє місце посідає розвиток гендерної рівності та розширення

Co-funded by
the European Union

жіночих повноважень. Україна, обравши курс на членство у ЄС та НАТО на 2022 рік ратифікувала всі міжнародні законодавчі акти і конвенції з подолання гендерної нерівності та утвердження суспільства рівних можливостей, включно зі Стамбульською конвенцією щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами» (2011). «Хартія європейської безпеки», прийнята на Стамбульській зустрічі ОБСЄ декларує повне і рівноправне здійснення жінками своїх прав людини, включно у справі зміцнення миру, національної безпеки, процвітання і демократії.

Для визначення стану справ у сфері гендерної рівності ООН та ЄС пропонують державам здійснити гендерний аналіз суспільного життя і владних структур. Україна реально підтвердила, що поділяє гендерні принципи і напрямки діяльності по утвердженню рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. «План дій задля досягнення гендерної рівності», затвердивши постановою Кабінету Міністрів України «Національний план дій з виконання рекомендацій комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, державну соціальну програму рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (05.09.2018). Тому гендерні освітні курси, що вже стали необхідним компонентом зарубіжних університетів, нині активно впроваджуються у навчальні програми вузів України. Оскільки не лише через надання державних гарантій рівності жінкам і чоловікам, а й завдяки формуванню нової суспільної свідомості гендерної рівності, створення системи популяризації гендерних знань можливо втілити згадані міжнародні проекти і національну програму гендерної рівності.

Нині в Україні спільно з Представництвами комітету НАТО і ОБСЄ з гендерних програм реалізуються проекти, спрямовані на забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони [2, с. 70], які актуалізували проблему гендерної освіти в українському соціумі. Тому за ініціативою Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації були започатковані курси «Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення» (5 вересня – 16 жовтня 2022 р.). Проблеми утвердження гендерних студій в українських вузах вже постали перед вітчизняною науковою спільнотою з початку ХХІ ст. Нині вже створена вітчизняна науково-методологічна база гендерних досліджень, зусиллями окремих науковців розроблені і читаються університетські спецкурси. У той час як державна гендерна

політики в сучасній Україні потребує посилення експертного і освітянського потенціалу з високим рівнем гендерної компетентності. Однак у системі МОН України зарубіжний та вітчизняний освітянський досвід щодо впровадження навчальних дисциплін з гендерною проблематикою все ще не використаний, як і не створений відділ гендерної освіти. У рамках підвищення кваліфікації деканів вузів у МОН України (2003) нами був представлений проєкт запровадження гендерної освіти «Навіщо університетам гендер?», який також не зацікавив освітянських чиновників [3, с. 164–165]. Однак є надія, що започатковані спільні проєкти з міжнародними партнерами з ЄС, ОБСЄ та НАТО з досягнення гендерної рівності в Україні (2018–2022) [2, с. 61–62] актуалізують вирішення проблеми підготовки гендерних фахівців і супротив МОН України щодо впровадження проєкту системної гендерної освіти у школах та вузах буде подоланий. Оскільки від згаданих проєктів, включно з освітянським «EVADEM»: «Implementation of European Values in the field of higher education» (2022–2025) («Імплементация європейських цінностей та законодавства ЄС в суспільно-правовий і освітній простір України» (а гендерна рівність визнається важливим компонентом європейських цінностей), презентація якого відбулася 10.10.2022 року у Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили в значній мірі залежить, чи стане Україна повноцінним членом ЄС.

Джерела та література:

1. Civil Society at the Millennium // Published by Kumarian Press, USA. 1999.
2. Методичні рекомендації з інтегрування гендерних підходів до системи підготовки фахівців сектору безпеки і оборони України. URL: www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-andstandards#_WPS_resolutions (дата звернення: 12.10.2022).
3. Шевченко Н. В. Гендерний вимір світової політики у «Пакті Розвитку Тисячоліття» (2000–2015) та завдання утвердження в Україні паритетної демократії // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Політичні науки. Правознавство. Видавництво МДГУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2007. Т. 69. Вип. 56. С. 159–167.